

DANSK SPROGLÆRE

UDGIVET AF

ANNA C. C. MØLLER

(FRU BRØNDUM)

OMARBEJDET I OVERENSSTEMMELSE MED DE AF MINISTERIET
ANBÆFALEDE NYE BENÆVNELSER OG DEN NYESTE RETSKRIVNING

(DE LATINSKE BENÆVNELSER I PARANTES)

FEMTE GENNEMSETE UDGAVE

KØBENHAVN

J. L. LYBECKERS FORLAG

1914

Sproget former sig i **Sætninger**,
Sætningerne bestaar af **Ord**,
Ordene bestaar af **Stavelser**, og
Stavelserne bestaar af **Lyde**, der betegnes ved **Bogstaver**.

Derfor indeles Sproglæren (Grammatikken) i:

- 1) en **Sætningslære**,
- 2) en **Ord- eller Formlære**,
- 3) en **Orddannelseslære** og
- 4) en **Bogstav- eller Lydlære**.

I. Sætningslære. (Syntaks).

En Sætning er en Samling af Ord, i hvilken der udsiges noget om eller til nogen eller noget.

Til en Sætning hører nødvendigvis: 1) Grundled (Subjekt) og 2) Omsagn eller Udsagnsled (Prædikat). De kaldes derfor Hovedled.

1. Grundledet (Subjektet)

er det Ord i Sætningen, hvorom eller hvortil der tales. f. Eks.: Drengen spiser. Kommer Du? Grundledet er altid et Navneord (Substantiv) eller et uegentligt Navneord, det vil sige et Ord af en anden Ordklasse, der bruges som Navneord (substantivisk). (Se Side 15). Undertiden kan en hel Sætning staa som Grundled, f. Eks.: At Historien er sand, er sikkert nok.

2. Omsagnet eller Udsagnsledet (Prædikatet)

er det Ord, der udsiger noget om eller til Grundledet, f. Eks.: Manden læser.

En Sætning, der kun indeholder eet eller flere Grundled og eet eller flere Omsagn, kaldes nøgen, f. Eks.: Drengen raaber. Manden og Konen lo og spøjte; men disse to Hovedled kan udvides, dels ved en Række underordnede Sætningsled, dels ved enkelte Ord.

Disse udvidende Sætningsled er:

- a. **Genstandsled** (Objekt), det Ord, hvorpaa Udsagnsordets Handling virker, f. Eks.: Hun slog Pigen. (Genstandsledet er altid et Navneord, et uegentligt Navneord eller en hel Sætning. Det kan i visse Tilfælde udelades, f. Eks.: Bogen, Du tog, (underforstaaet: som Du tog).
- b. **Omsagnsled til Genstandsledet** (Objektsprædikatsord) kaldes det Ord, der — krævet af visse Udsagnsord, særlig: kalde, føle, gøre, finde og anse for — lægger sig til Genstandsledet for at fuldstændiggøre Sætningens Mening, f. Eks.: Jeg gør ham glad; hun spiser sig mæt; de kaldte ham Greve.
- c. **Omsagnsled til Grundledet** (Prædikatsord), der er det Ord, som i Regelen følger efter de uselvstændige Udsagnsord (være, blive, forblive, hedde, kaldes, synes, nævnes, døbes, anses for, vordre og fl.), f. Eks.: Han er rig; Fyrsten kaldes Peter den Store.
- d. **Hensynsledet** (Dativen), det Ord, af Hensyn til hvilket noget sker, f. Eks.: Vi gav Barnet Bogen. Jeg giver at ride Fortrinet. (Hensynsbetegnelsen kan ogsaa udelades i Sætninger med det relative som, f. Eks.: Barnet, Du gav Bogen, (underf.: som Du gav Bogen) er her.
- e. **Navneordstillæg** (substantivisk Apposition), der enten kan staa foran Navneordet, f. Eks.: Kong Salomon, Sognepræst Hansen, Admiral Nelson eller bag dette, f. Eks.: Kristian, Konge af Danmark, Frederik den Fjerde, Hertug af Sønderjylland. Peter, Smeden i Burhøj. Alle Ord og Sætninger, der kan bruges substantivisk, kan ogsaa staa som Navnetillæg, f. Eks.: Spørgsmaalet, hvem der bliver Tronfølger, er brændende.
- f. **Tillægsordstillæg** (adjektiviske Tillæg), der kan være enten Vedføjelse (Attribut), f. Eks.: Den store Kejser, en ringe Sag. eller Tilstandsbetegnelse (adjektivisk Apposition), f. Eks.: Forpustet og udmattet naaede han Bakkens Top. Tjeneren kom styrtende ind.
- g. **Tids-, Arts-, Størrelses-, Vægts-, Grads-, og Værdibestemmelser**, f. Eks.: Hun rejste i Torsdags. En Mængde Frugt. Syv Fod høj. Den vejede seks Pund. Den kostede halvtredsindstyve Øre.
- h. **Biordsled** (adverbiale Led), der hyppigst lægger sig til Udsagnsord, Tillægsord og andre Biord, men ogsaa kan staa som Udvidelse til en hel Sætning, f. Eks.: Han maler smukt, (Udv. til Udsg.) En meget god Idé, (Udv.

til Till.). Kongen talte ganske fortrinligt, (Udv. til Biord). Han traadte ind, just som Ulykken skete, (Udv. til en hel Sætn.).

Anm. Særegne Biordsled findes i Sammensætninger som: vel at mærke, Dør om Dør, Hus om Hus, af og til, nu og da, saa la—la.

- i. **Bindeordsled** (Conjunktionsled), der dannes af Bindeord i Forbindelse med andre Ord, f. Eks.: Skønt Barn af rige Forældre (underf. skønt hun var Barn af rige Forældre) fandt hun sig godt i de smaa Forhold. Om end ikke særlig begavet, gør han god Fyldest paa sin Plads.
- j. **Forholdsordsled** (Præpositionsled), der bestaar af et Forholdsord i Forbindelse med et Navneord eller et uegentligt Navneord, f. Eks.: Huset ligger paa Bakken. Udv. til Udsagnso.) Syg af Smerte (Udv. til Till.) Kongen af Rumænien (Udv. til Navneo.) Her i Byen (Udv. til Bio.).

Naar vi opløser en Sætning, kan vi i denne finde enkelte Ord, der ikke lader sig henføre til noget af ovennævnte Led; de betegner i Reglen en hel Sætning, f. Eks.: Hun kommer, om muligt, (underf.: hvis det er muligt) i Morgen. Fy! (underf.: det er afskyeligt) Klask! (underf.: der faldt noget.) eller i Tiltale: Poul! hvor er Du? Du lykkelige! o. s. v.

Sætningerne inddeles i:

1. **Selvstændige Sætninger**, der bærer Hovedtanken og igen deles i Særsætninger og Hovedsætninger.
2. **Uselvstændige Sætninger** eller **Bisætninger**, der knyttes til Hovedsætninger og enten forklarer disse eller andre Bisætninger.

Anm. En Særsætning er en selvstændig Sætning, til hvilken der ikke knytter sig nogen Bisætning. Hovedsætning kaldes den Sætning, der bærer Hovedtanken, naar der er knyttet een eller flere Bisætninger til den.

Eks.: Napoleons Hær rykker frem. (Særsætn.) Kanoernes Torden lyder over Sletten, medens Rytteriet sprænger af Sted mod Landsbyen, hvis Beboere flygter rædselsslagne. (I det sidste Punktum er den første Sætn. Hovedsætn., de to sidste Bisætninger, af hvilke den første udvider Hovedsætningen, den sidste Ordet Landsby i den foregaaende Bisætning).

1. De selvstændige Sætninger inddeles i:

- a. fremsættende, f. Eks.: Den femte hujus døde Kristen Smed.
- b. forestillende, — Vor Herre skaane kun vor Præst!
(ønskende)
- c. bydende, — Løb! og frels dit Liv.
- d. spørgende, — Du slumrer ej endnu?
- e. udraabende, — Du nu for Alvor hængt skal blive!
(Baggesen).

2. De uselvstændige Sætninger eller Bisætningerne inddeles i:

- a. Bindeordsbisætninger,
- b. Udsagnsbisætninger,
- c. spørgende Bisætninger og
- d. henførende Bisætninger.

a. Bindeordsbisætninger, (Konjunktions Sætn.)

der begynder med et underordnende Bindeord og inddeles i:

1. **Følgebisætninger**, der begynder med Følgebindeordet „saa at“, f. Eks.: Dronningen havde hældet sig saa meget tilbage, at hun mere laa end sad. (Carl Bernhard).
2. **Hensigtsbisætninger**, der begynder med Hensigtsbindeordet „for at“, f. Eks.: Jeg købte Gaarden, for at du kan have noget at komme tilbage til. (Selma Lagerlöf).
3. **Tidsbisætninger** (begynder med et Tidsbindeord), f. Eks.: Da Hjerteridderen kom nær nok til de forbavsedede Tilskuere, blev han kendt af Bonden. (St. St. Blicher).
4. **Aarsagsbisætninger** (begynder med et Aarsagsbindeord), f. Eks.: Tinsoldaterne raslede i Æsken, fordi de vilde være med. (H. C. Andersen).
5. **Betingelsesbisætninger** (begynder med et Betingelsesbindeord), f. Eks.: Dersom man ikke klippede Stykker af Maanen, vilde den vokse sig alt for stor. (Holberg).
6. **Indrømmelsesbisætninger** (begynder med et Indrømmelsesbindeord), f. Eks.: Dog rørtes Hjærtet snart, skønt han gjorde sig lidt tyk. (Chr. Winther).
7. **Sammenligningsbisætninger** (begynder med et Sammenligningsbindeord), f. Eks.: Nattergalen kunde syge, som om alle dejlige Melodier sad i dens Strube.
(H. C. Andersen).

Anm. 1. Læg Mærke til følgende Eksempler:

Hvem der end har sagt det, er det Usandhed, (bygget som en spørgende Sætning, men har en indrømmende Betydning).

Hvad enten du kribler, eller du krabler, saa skal du dog her ned, (ligeledes).

Saa dygtig han end er, har han dog taget fejl her. (Sammenlignende Sætning med indrømmende Præg).

Han maa gøre det, enten han vil eller ej (indrømmende).

Det vil jeg ikke kunne udføre, uden at du vil hjælpe mig. (Betingende Sætning).

Jeg vil kunne udføre det, uden at du skal mærke det. (Indrømmende).

Anm. 2. Bindeordene da, naar, som og siden kan være mer end een Slags Bindeord, f. Eks.: just som han kom, gik jeg (Tidsb.); som Natten aldrig er saa sort, den jo for Dagen svinder (Brorson), (Indrømmelsesb.); han saa ud, som om han skulde besvime; (Sammenligningsb.).

b. Udsagnsbisætninger, (infinitive Sætn.),

der begynder med Udsagnsbindeordet „at“, f. Eks.: At han kommer, er vist. Jeg haaber, at Sagen vil lykkes.

Anm. Udsagnsbisætningerne kan staa paa følgende Maader:

1. som Grundled, f. Eks.: At Natten er omme, kendes paa os som Lysets Børn.
2. — Genstandsled, f. Eks.: Jeg tror, at Natten er omme.
3. — Omsagnsled til Grundledet, f. Eks.: Sagen er, at Natten nu er omme.
4. — Hensynsled, f. Eks.: At Natten er omme, skylder du din Frelse.
5. — Navnetillæg, f. Eks.: Det kendes paa os som Lysets Børn, at Natten hun er nu omme. (Grundtvig).
6. — styret af et Forholdsord, f. Eks.: Jeg haaber paa, at Natten snart er omme.

c. Spørgende Bisætninger, (interrogative Sætn.)

kaldes ogsaa uægte Ledsætninger, fordi de undertiden bruges som Sætningsled. De indledes enten af et spørgende Stedord, f. Eks.: Sig mig, hvem du er, eller af et spørgende Biord, f. Eks.: Jeg ved ikke, hvoraf han lever.

Anm. De spørgende Sætninger kan staa paa følgende Maader:

1. som Grundled, f. Eks.: Hvorledes Rom blev grundlagt, fortællendes i et Sagn.
2. — Genstandsled, f. Eks.: Sagnet fortæller, hvorledes Rom blev grundlagt.
3. — Omsagnsled til Grundledet, f. Eks.: Spørgsmaalet er, hvorledes Rom egentlig er blevet grundlagt.
4. — Hensynsled, f. Eks.: Hvorledes Rom var blevet grundlagt, skænkede han ikke megen Opmærksomhed.

5. som Navnetillæg, f. Eks.: Spørgsmaalet, hvorledes Rom blev grundlagt, staar uløst.
6. — styret af et Forholdsord, f. Eks.: Gamle Historieskrivere har syslet med, hvorledes Rom blev grundlagt.

d. Henførende Bisætninger (relative Sætn.)

begynder enten med et henførende Stedord, f. Eks.: Den Mand, som talte ved Mødet, var Professor H, eller med et henførende Biord, f. Eks.: Det Hus, hvori Professor H. bor, er hvidt.

Anm. Læg Mærke til følgende Sætninger:

Han tog, hvad han kunde faa (underforst: det, som han kunde faa, derfor er det en henførende Sætning).

Han vidste ikke, hvad han skulde gøre (spørgende).

Ordstillingen i Sætningen.

I en Sætning kommer almindeligvis først Grundledet, saa Omsagnet (Sætningsudsagnsordet) f. Eks.: Solen lyser. Udvidelser til Grundledet sættes i Regelen foran dette, f. Eks.: Den gode Kone hjalp Barnet (Till.) Endog Faderen maatte indrømme det (Bio.) — dette gælder dog ikke Forholdsordsled, der altid sættes efter det Ord, de udvider, f. Eks.: Hans Hus paa Landet er smukkere end hans Bøllig i Byen. Endvidere kan foran Grundledet sættes: Bindeord, f. Eks.: Jeg haaber, at du følger din Moder, spørgende Stedord, f. Eks.: Præsten spurgte, hvem jeg var, henførende Stedord, f. Eks.: Bogen, som din Broder gav mig, er god.

Efter Grundled og Sætningsudsagnsord følger enten Omsagnsled til Grundled eller Hensyn, Genstand og Omsagnsled til Genstand osv.

Omvendt Ordstilling forekommer:

1. I Sætninger, hvor et underordnet Led særligt skal fremhæves og derfor sættes først: I Begyndelsen skabte Gud Himlen og Jorden. Aldrig opgiver jeg min Plan.
2. I alle Hovedsætninger, der følger efter deres Bisætning (Eftersætninger), f. Eks.: Da Ellen pakkede sin Taske, glemte hun sin Sproglære.
3. I Betingelsessætninger, hvor Betingelsesordet er udeladt: Staver du det Ord fejl igen, faar du en Anmærkning.
4. I ligefremme Spørgesætninger uden „mon“, f. Eks.: Kommer du?
5. I indskudte Hovedsætninger, f. Eks.: „Stormen“, sagde han, „har i Aar anrettet mange Ulykker“. Han er, siger man, ualmindelig rig.

6. Undertiden i bydende og ønskende Sætninger, f. Eks.: Kom Broder! Leve Kongen!
7. Efter det ubestemte „der“, f. Eks.: Der var engang fem og tyve Tinsoldater i en Æske. (H. C. Andersen).
8. I Bisætninger, der staar som en Slags Hovedsætn. for en anden Bisætning, f. Eks.: Min Mening var, at, skønt hun ikke var flink, skulde hun have beholdt Pladsen et Aar til.

Anm. 1. De Led, der udvider Udsagnsord, sættes efter disse, f. Eks.: Hun spiser hurtigt, Udvidelser af Navneord, Tillægsord og Biord sættes foran disse (undt. Forholdsordsled).

Anm. 2. Ved Ordene hver, saadan og slig kan Kendeordet staa baade foran og bag ved, f. Eks.: enhver Pige, hver en Pige o. s. v. Ved de spørgende Biord og hvordan skal det sættes bag efter, f. Eks.: Hvordan en Kjole købte du?

Anm. 3. En handleformet Sætning kan omdannes til en lideformet. Grundledet i den handleformede bliver da Forholdsordsled (sædvanlig med „af“).

Omsagnet sættes i Lideform,

Genstandsledet bliver Grundled,

Omsagnsled til Genstandsledet bliver Omsagnsled til Grundledet eller Biord,

Hensynsledet vedbliver at være Hensynsled.

Eks.: Jeg gjorde den lille Pige Sagen klar, — Sagen gjordes den lille Pige klar af mig. Han kaldte Kanaan det hellige Land, — Kanaan kaldtes det hellige Land af ham. Lykken gør let Hjertet hovmodigt, — Hjertet gøres let hovmodigt af Lykken.

Anm. I bydende Sætninger, f. Eks.: Kom! Gaa! er Grundledet underforstaaet. Omsagnsled til Grundledet og Genstandsled findes aldrig forenede i een Sætning, fordi det første kun følger efter de uselvstændige Udsagnsord, og disse aldrig kan have Genstandsled.

II. Ord- eller Formlæren.

Alle Ord i Sproget kan henføres til een af følgende 10 Ordklasser;

bøjelige o: Ordene kan forandre Form.	}	1. Navneord (Substantiver), f. Eks. Hus.	
		2. Kendeord (Artikler), — den, et.	
		3. Tillægsord (Adjektiver), — ung.	
		4. Talord (Numeralier), — syv, den femte.	
		5. Stedord (Pronominer), — hans, denne.	
		6. Udsagnsord (Verber), — spise.	

ubøjelige	{	7. Biord (Adverbier),	f. Eks. allerede, nu.
		8. Bindeord (Konjunktioner),	— og, medens.
		9. Forholdsord (Præpositioner),	— paa, i.
		10. Udraabsord (Interjektioner),	— ak! av!

(Enkelte Biord kan dog bøjes i Grad, f. Eks.: tit, ofte, sjælden).

Navneord (Substantiver).

Et Navneord er et Ord, der betegner Navnet paa et levende Væsen, en Ting eller et Begreb, og man kender det let derpaa, at man kan sætte en eller et baade bag og foran Ordet eller rettere: kan sætte det baade med det bestemte og det ubestemte Kendeord, f. Eks.: Lampen — en Lampe, Livet — et Liv.

Navneordene er enten:

Fælleskønsord (der indbefatter baade Hankøn (Maskulinum) og Hunkøn (Femininum) eller **Intetkønsord** (Neutrum); men de bøjes ikke i Køn (Genus).

Anm. 1. Nogle Person- og Dyrenavne har forskellig Form for Han- og Hunkøn, f. Eks.: de fleste Fornavne, samt endvidere: Mand — Kvinde, Hane — Høne, Tyr — Ko o. s. v. Undertiden dannes Forskellen ved Hjælp af Endetillæg — inde — esse — ske, f. Eks.: Slavinde, Baronesse, Husholderske.

Anm. 2. Sammensatte Navneord faar det sidste Ords Køn, f. Eks.: en Skabsdør, et Dukkehus o. s. v. (Undtagelser er: en Øde-land, et Bogstav, et Genfærd, en Forskel o. fl.).

Anm. 3. Nogle Ords Køn er forskelligt, eftersom Kendeordet staar foran eller bagved Ordet, f. Eks.: Det store København, men den (København) er smuk, det høje Nord, men: Norden er kold.

Anm. 4. Nogle enslydende Navneord adskilles ved deres Køn, f. Eks.:

en Frø	— et Frø.	en Søm	— et Søm.
en Lem	— et Lem.	en Stift	— et Stift.
en Nøgle	— et Nøgle.	en Skjold	— et Skjold.

(I Ord som: Helbred, Alvor, Slags, Ved, Tornyster, Minut, Byg o. fl. er Kønnen svævende.)

Navneordene inddeles efter deres Begreb i:

Fællesnavne og Egennavne.

a. **Et Fællesnavn** (nomen appellativum), siger os det Navn, der er fælles for alle Personer eller Ting af samme Art.

Fællesnavne er:

Tingsnavne (konkrete Substantiver), f. Eks.: Lampe, Hus.
Tankenavne (abstrakte Subst.), f. Eks.: Varme, Uskyld.
Samlingsnavne (kollektive Subst.), f. Eks.: Guld, Smør.
Formindskelsesnavne (Diminutiver), f. Eks.: Mandsling, Kylling.

b. **Et Egennavn** (nomen proprium), siger os det Navn, der er egent for en Person eller Ting uden Hensyn til dens Art. Egennavnene er:

Navne paa levende Væsener, f. Eks.: Peter, Trofast.
Navne paa livløse Ting, f. Eks.: Navne paa Slotte, Skibe o. s. v.
Geografiske Navne, f. Eks.: Europa, Donau.

Navneordene kan bøjes i Henseende til deres Tal, det Fald, de staar i, og eftersom de staar bestemte eller ubestemte.

I. Talbøjning.

Navneordene har to Tal (Numeri): Ental (Singularis) og Flertal (Pluralis). Ental er den oprindelige Form, og heraf dannes Flertal:

- ved at Ordet uden Forandring gaar over til at betegne Flertal, (i Regelen Enstavelsesord af Intetkøn), f. Eks.: Lys, Vers, Aar. (Omlyd faar tre: Mand, Barn, Gaas).
- ved at tilføje **e** (i Regelen Enstavelsesord af Fælleskøn), f. Eks.: Dreng, Dag, Stol. (Omlyd faar fire: Fader, Moder, Broder og Datter).
- ved at tilføje **r** (i Regelen de, der ender paa et tonløst e), f. Eks.: Pige, Uge, Trappe. (Omlyd faar: Bonde).
- ved at tilføje **er**, f. Eks.: Træ, Maaned. (Omlyd faar en Del, f. Eks.: Tand, Haand, Klo).
Begrebsnavne har egentlig ikke Flertal; faar de det, betegner de Ytringer af Begrebet, f. Eks.: Dumheder, Skønheder.

Massenavne faar kun Flertal, naar de betegner Sorter, f. Eks.: Teer, Tøjer, Vine. Naar man tænker paa et større Antal, bruges ofte Entalsformen, f. Eks.: 1000 Mand, 4 Mil, 8 Lod; tænkes der paa de enkelte, bruges Flertalsformen: 1000 Mænd, 4 Mile, 8 Lodder.

Følgende Uregelmæssigheder ved Talbøjning forekommer:

- Nogle Navneord mangler Ental, f. Eks.: Brillen, Løjer, Mæslinger, Forældre o. s. v.

- b. Massenavne eller, som de ogsaa kaldes, Samlingsnavne og Begrebsnavne staar som oftest i Ental, f. Eks.: Smør, Mælk, Kærlighed, Varme o. s. v.
- c. Endemedlydsfordobling, f. Eks.: Hat — Hatte, Væg — Vægge.
- d. Bortkastning af Bogstavet e i Ord, der ender paa el, en og er, f. Eks.: Engel — Engle, Væsen — Væsner (eller Væsener), Ager — Agre.
(Dog undtages de paa er, som betegner handlende Personer eller Folkeslag, f. Eks.: Farver — Farvere, Svensker — Svenskere).
- e. Ordene Øje, Øre, Okse og Høne er fuldstændig uregelmæssige. Øje hedder i Flertal Øjne (men Synaalsøjer), Øre hedder Øren, naar der tales om det indre Øre; det ydre Øre hedder i Flertal Ører (Ring i sine Ører — Grydeører). Pengestykket en Øre hedder i Flertal Ører. Okse hedder Okser eller Øksne, og Høne hedder Høns, naar der tales om hele Flokken; Hunnerne alene kaldes Høner.

Anm. 1. I sammensatte Navneord faar kun det sidste Ord Flertalsbøjning, f. Eks.: Gaardmænd, Støvlehæle. Undtagelser: Bønderpiger, Børnevogne o. fl.

Anm. 2. Nogle Navneord danner efter deres forskellige Køn og Betydning deres Flertal paa forsk. Maade, f. Eks.:

en Buk — flere Bukke,	et Buk — flere Buk,
en Frø — flere Frøer,	et Frø — flere Frø,
en Søm — flere Sømme,	et Søm — flere Søm,

(Intetkønsordene har den korte Flertalsform).

Anm. 3. Flere enslydende Ord af samme Køn har efter deres Betydning forskelligt Flertal, f. Eks.: et Bud — flere Bud (men Bybude), en Skat — Skatte (Kostbarheder), Skatter (Afgifter.).

Anm. 4. Navneord, der betegner Titler og ender paa e, mister dette, naar de staar foran en anden Titel eller et Egennavn, f. Eks.: Fyrst Metternich, Herr Sørensen, Herr Greven.

(Undtagelser: enkelte Ord som: Pave, Overlæge, Kammerherre samt kvindelige Titler, der ender paa inde og esse, f. Eks.: Grevinde, Baronesse).

II. Faldbøjning (Deklination).

Navneordene har 3 Fald: Nævnefald (Nominativ), Ejefald (Genitiv) og Afhængighedsfald (der svarer baade til Dativ og Akkusativ).

- a. **Nævnefald** er Ordets almindelige Form (Grundformen).
- b. **Ejefald** forekommer ved, at et Navneord indvirker styrende paa et andet. og Ejefaldsmærket er „s“, f. Eks.: Lampens Skærm, (Lampens (det styrede Ord) Skærm (det styrende). Mandens Hue.

Naar det styrede Ord i Ejefald har et andet Ord efter sig, faar kun dette sidste Ejefaldsmærket „s“ til, f. Eks.: Shahen af Persiens Rigdomme. Kristian den Fjerdes Søn.

Foruden at udtrykke et rent Ejendomsforhold kan Ejefald (Genitiv) udtrykke mangfoldige andre Forhold. De vigtigste er:

1. Grundledsforholdet, f. Eks.: Hunnernes Indfald, (det Indfald, som Hunnerne gjorde). Napoleons Krige.
2. Indvirkningsforh. f. Eks.: Jerusalems Ødelæggelse, (den Ødelæggelse, som gik ud over Jerusalem).
(Mange sammensatte Ord som Guds frygt — Levnedsbekrivelse o. s. v. er oprindelig et Indvirkningsforhold).
3. Hensynsforhold, f. Eks.: Dommerens Sæde (o: Sædet for el. til Dommeren).
4. Ophavsforhold, f. Eks.: Holbergs Komedier.
5. Stedsforhold, f. Eks.: Himmelens Fugle.
6. Et Egenskabsforh., f. Eks.: Et ti Maaneders Barn, et Skarns Menneske.
(Her nærmer Ejef. sig meget til at være et Tillo. og udtrykker Tillægsordets Begreb).
7. Stoffets, f. Eks.: Den Fløjls Dragt, en Vadmel's Kofte.
8. Sammenstillingsforhold, f. Eks.: Ødelæggelsens Vederstyggelighed.

Anm. 1. Enkelte Forholdsord styrer Ejefald (Levning fra Oldsproget), f. Eks.: Til Lands, til Blods, til Vands, til Fods, i Mandags o. s. v.

Anm. 2. Ejefald kan undertiden udtrykke, „hvad der hører til Familien“, f. Eks.: Vi var hos Doktorens. Grevens kom i Gaar. Hun tjener hos Præstens.

Anm. 3. Et ejendommeligt Ejefald (Hosstilling) findes i Ordforbindelser som Roskilde Domkirke, Sorø Akademi o. s. v. (derimod Helsingørs Red, Københavns Slot).

Anm. 4. I Ordene: Landsens, Dødsens, Fredsens o. s. v. har baade Navneordet og det efterhængte Kendeord faaet Ejefaldsmærket.

- c. **Afhængighedsfald** (Hensyns- og Genstandsfald), er ikke i Formen forskelligt fra Nævnefald undtagen i

visse Forbindelser, bevaret fra ældre Tiders Sprogbrug, f. Eks.: I Live — ad Aare — til Døde.

III. Bestemthedsbøjning.

Et Navneord staar enten ubestemt eller bestemt. Egennavne er altid bestemte. Fællesnavne er derimod, i Følge deres Natur, ubestemte; men de kan bestemmes:

1. ved at de faar det efterhængte Kendeord, f. Eks.: Mand — Manden,
2. ved at et Tillægsord med dettes bestemte Kendeord sættes foran det, f. Eks.: Den gamle Mand,
3. naar et Navneord i Ejefald sættes foran, f. Eks.: Barnets Hat,
4. naar et Stedord (undtagen de spørgende og de ubestemte) sættes foran Navneordet, f. Eks.: Min Ven, denne Bog.
5. I Tiltale, f. Eks.: Gode Ven, sortladne Hav.

Anm. 1. Nogle Navneord er bestemte i Følge deres Natur, f. Eks.: Gud, Verden, Moder o. s. v.

Anm. 2. Enkelte Egennavne kan staa med det efterhængte Kendeord, f. Eks.: Rhinen, Donauen, Nilen. Andre mister deres Betydning som Egennavne og staar da brugt som Fællesnavne, f. Eks.: en Krøsus, en Judas, en Dalila.

Anm. 3. Navneord paa *e*, *en* og *er* udstøder ofte *e* foran Bestemthedsmærket, f. Eks.: Himmel — Himlen (eller Himmelen), Lagen — Lagnet (eller Lagenet), Kloster — Klosteret (eller Klosteret).

Anm. 4. Navneord, der ender paa et tonløst *er*, bortkaster Flertalsendelsen *e*, naar de staar bestemt, f. Eks.: Snedker — Snedkere — Snedkerne, Dansker — Danskere — Danskerne, (Mennesker — Menneskene).

Anm. 5. Navneord, som har en kort betonet Selvlyd i Roden eller ender paa *g*, fordobler Endemedlyden, naar de staar bestemt, f. Eks.: En Han — Hannen, en Nød — Nødden, en Væg — Væggen.

Navneordenes Brug i Sætningen.

Navneordene kan bruges:

1. som Grundled, f. Eks.: Svinedrengen skændte.
— Genstandsled, f. Eks.: Prinsessen kyssede Svinedrengen.

3. som Omsagnsled til Grundledet, f. Eks.: Prinsen var en Tid Svinedreng.
4. — Omsagnsled til Genstandsledet, f. Eks.: De kaldte Prinsen Svinedrengen.
5. — Hensynsled, f. Eks.: Kejseren gav Svinedrengen Tjeneste hos sig.
6. — Navnetillæg, f. Eks.: Prinsen, Svinedrengen altsaa, lavede en Skralde.
7. — Del af et Forholdsordsled, f. Eks.: Hofdamerne stod i Kreds om Svinedrengen.
8. — Del af et Sammenligningsled, f. Eks.: Prinsen var forklædt som en Svinedreng.
9. — Tids-, Arts-, Størrelses-, Vægts-, Grads- og Værdi-bestemmelser, f. Eks.: Spilledaasen kostede ti Kys. (H. C. Andersen).

Endvidere kan Navneordet udvide enkelte Ord, f. Eks.: Modstanderens Styrke (Udv. til Navneord), en mig vigtig Efterretning (Udv. til Till.), han taler Slægten værdig (udv. til Biord), at sove en Søvn (Udv. til Udsagnsordet).

Uegentlige Navneord kaldes Ord af andre Ordklasser, der bruges som Navneord, f. Eks.:

Han slog Araberne, (Stedord).

Den fattige afslog hans Tilbud, (Tillægso.).

Det, at sove, er styrkende, (Udsagnso. i Navnemaaden).

Den rejsende aftog sin Hue, Udsagnso. i Tillægsm.

Den syvende var den flinkeste, (Talord).

Nærved skyder ingen Hare, (Biord).

„Og“ er et Bindeord, (Bindeord).

Paa Vej er ikke ved Maalet, (Forholdsordsled).

Kendeord. (Artikel).

Et Kendeord er et Ord, der lærer os at kende Navneordets Køn og Tal, og hvorvidt dette staar bestemt eller ubestemt. Kendeordene **indeles** i:

a. de bestemte.

b. de ubestemte.

1. Navneordets.

2. Tillægsordets.

Ental { Fk. en (n),
Ik. et (t),
Flertal ene (ne),

den,
det,
de,

Ental { Fk. en,
Ik. et,
Flertal mangler.

Det efterhængte Kendeord (Navneordets) staar altid i Slutningen af Ordet, medens det ubestemte altid staar foran dette.

Anm. I enkelte Forbindelser kan det bestemte Kendeord udelades, f. Eks.: I yderste Øjeblik, i fjerde Klasse, med største Glæde, næste Gang.

Tillægsord (Adjektiver).

Et Tillægsord er et Ord, der tillægger Navneordet en Egenskab, (det kaldes derfor ogsaa et Egenskabsord).

Tillægsord **indeles** ikke.

Tillægsordet **bøjes** i:

1) Køn, 2) Tal, 3) Fald, 4) Grad og 5) eftersom det staar bestemt eller ubestemt.

1. Bøjning i Køn, (Genus).

Tillægsordene har to Køn, Fælleskøn og Intetkøn, og retter sig her som ogsaa i Tal efter det Ord, de hører til. Intetkøn dannes af Fælleskøn ved Tilføjelse af et „t“, f. Eks.: en god Mand — et godt Barn.

Undtagelser er:

1. de, der ender paa en Selvlyd, f. Eks.: snu, fro, ringe. (dog faar blaa, graa, rig og fri Intetkønsmærket).
2. de, der forud ender paa t, f. Eks.: stolt, kort, glat.
3. de, der ender paa es, f. Eks.: fælles, indvortes.
4. nogle, der ender paa sk, f. Eks.: spodsk, rask.
5. nogle, der ender paa s med en Medlyd foran, f. Eks.: stakkels, nymodens, vims, tilfreds.
6. nogle, der ender paa d, f. Eks.: glad, fremmed, ræd, spæd, lærd, vred.

Anm. 1. Det er kun Tillægsordets ubestemte Form, der faar t til; i den bestemte er der ingen Forskel, da Tillægsordet enten ender paa ø eller bliver uforandret, f. Eks.: den lyse Kjole — det blaa Baand — det lyse Skørt — den blaa Himmel.

Anm. 2. Ordene: egen, megen og liden bortkaster n foran Intetkønsmærket — eget, meget, lidet (Ordet egen i Betydning af særegen beholder n i Intetkøn, f. Eks.: Der er noget egent ved ham. Ordet mangan har i Intetkøn mangt, ingen har intet).

Anm. 3. Naar Tillægsordet er dannet af Udsagnsordets Tillægsmaade, beholdes n foran Intetkønsmærket, f. Eks.: en tyungen Latter — et tvungent Smil, en velopdragen Dreng — et velopdragent ungt Menneske.

Anm. 4. Foruden af disse Tillægsord bortkastes n foran Intetkønsmærket af følgende Ord af andre Ordklasser:

- a) Udsagnsordenes Tillægsmaade i Førnutid, der staar som Del af et Udsagnsord i sammensat Tid, staar altid i Intetkøn (uden n),

derimod er det rigtigst, naar saadanne Ord staar brugt som Tillægsord (Vedføjelse, Omsagnsled til Grundledet eller Genstandsled eller som Tilstandsbetegnelse, (adjektivisk Apposition), at beholde n foran Intetkønsmærket, f. Eks.: et dragent Sværd — Mennesket er voksent — Jeg kalder det uopdragent — Løssluppet og kaad sprang Dyret omkring.

- b) Talordene een og anden — eet og andet.
- c) Kendeordene, f. Eks.: en — et, den — det.
- d) flere Stedord, f. Eks.: min — mit, den — det, denne — dette, hvilken — hvilket.

2. Talbøjning.

Tillægsordenes Flertalsmærke er e, f. Eks.: en god Mand, flere gode Mænd.

Undtagelser:

1. de, der ender paa en Selvlyd, f. Eks.: blaa, snu, fro, ringe, bange (dog faar ny og fri e i Flertal).
2. nogle Flerstavelsesord paa es, f. Eks.: indvortes.
3. nogle paa s med en Medlyd foran, f. Eks.: stakkels, gammeldags, fælles.

Anm. 1. De Ord, der ender paa et tonløst øt, forandrer dette i Flertal til øde, f. Eks.: sribet — sribede. Et betonet øt fordobler derimod Endemedlyden, f. Eks.: let — lette, honet — honette; ligeledes fordobles Endemedlyden i Tillægsord med en kort Selvlyd i Roden, f. Eks.: rap — rappe, stram — stramme.

Anm. 2. Sammentrækning finder ogsaa Sted, idet nogle Ord paa el, en og ør bortkaster ø i Flertal, f. Eks.: ædel — ædle, tapper — tapre, aaben — aabne.

Anm. 3. liden hedder i Flertal smaa, megen hedder mange, anden hedder andre. (Ordene lutter, værd, bange o. fl. er helt ubøjelige).

(Læg Mærke til Udtryk som: Du smaa — lille Venner — i smaat og stort).

3. Bøjning i Fald (Kasus).

Tillægsordene bøjes kun i Fald:

1. naar de staar brugt som Navneord (som uegentlige Navneord), f. Eks.: den gamles Raab.
2. naar Tillægsordet staar efter et Navneord, der skulde have haft Ejefald, f. Eks.: Peter den Stores Krige.

Anm. Fra Oldsproget finder vi Levninger af et gammelt Genstandsfald, f. Eks.: ved højen Mast, røden Guld, sorten Muld.

4. Gradbøjning (Komparation).

Den Egenskab, som et Tillægsord udtrykker, kan tænkes i forskellig Grad hos de forskellige Personer eller Genstande.

Tillægsordene har to Grader: første og anden Sammenligningsgrad (Komparativ og Superlativ), eller højere og højeste Grad; nævnes det ligefrem, kaldes det ugradbøjet eller Grundformen.

Disse to Grader dannes regelmæssigt:

1. Ved at tilføje **re** eller **ere** i første Sammenligningsgrad og **st** eller **est** i anden, f. Eks.: ringe—ringe-**re**—ringe-**st**, døv—døv-**ere**—døv-**est**.

a. Nogle Tillægsord faar Omlyd:

stor—større—størst,
lang—længere—længst,
ung—yngre—yngst.

b. Tillægsord paa „**ig**“ og „**som**“ faar **ere** i første, men kun **st** i anden Grad, f. Eks.: hurtig—hurtig-**ere**—hurtig-**st**, langsom—langsom-**mere**—langsom-**st**.

c. Endemedlydsfordobling forekommer, naar Selvlyden er kort og betonet, f. Eks.: net—net-**tere**—net-**test**.

d. Till. paa **el**, **en** og **er** udskyder **e** foran **l**, **n** og **r**, f. Eks.: ædel—ædl-**ere**—ædl-**est**, moden—modn-**ere**—modn-**est**, bitter—bitr-**ere**—bitr-**est**.

2. Ved Hjælp af Ordene mere og mest eller mindre og mindst, f. Eks.: mere kejtet—**mest** kejtet, **mindre** halt—**mindst** halt.

Paa denne Maade gradbøjes:

a. oprindelige Tillægsmaader, f. Eks.: elsket.

b. Tillægsord, der ender paa et tønlost **et**, **sk** og **s** med en Medlyd foran, f. Eks.: kroget, spodsk, ny-modens.

c. Tillægsord, der udtrykker, at en Person eller Ting ejer een Egenskab i højere eller lavere Grad end en anden, f. Eks.: Han er mere (eller mindre) doven end dum.

3. Aldeles uregelmæssige er følgende:

god—bedre—bedst,
ond—værre—værst,
lille—mindre—mindst,
gammel—ældre—ældst,
mange—flere—flest,
megen—mere—mest,
nær—nærmere—nærmest.

Anm. 1. Nogle Till. kan kun staa i første Grad: nordre, søndre, højre, venstre.

Anm. 2. Følgende kan kun staa i anden Sammenligningsgrad: først—førrest—sidst—bagest—eneste—midterst—mellest—yp-perst—næst.

Anm. 3. Nogle Tillægsord findes kun i første og anden Grad (altsaa ikke ugradbøjet; men de har tilsvarende Biord: inde, ude, oven, nede):

indre—inderst, øvre—øverst,
ydre—yderst, nedre—nederst.

Anm. 4. Endelig er der nogle, der paa Grund af deres Betydning ikke kan gradbøjes, f. Eks.: al, ulden, firkantet, dyngvaad, splint-terny, propfuld, iskold, glohed o. s. v.

5. Bestemthedsbøjning.

Tillægsordets Bestemthedsmærke er det samme som Flertalsmærket, nemlig et **e**, f. Eks.: En god Ven—den god-**e** Ven.

De Tillægsord, der ikke kan faa Flertalsmærke, kan heller ikke faa Bestemthedsmærke.

Tillægsord, der ender paa et ubetonet **et**, har bestemt **ede**, en srib-**et** Kjole—den srib-**ede** Kjole.

Ender Ordet paa **el**, **en** eller **er**, bortfalder **e** foran **l**, **n** og **r**, naar Bestemthedsmærke, Flertalsmærke eller Gradbøjning sættes til.

Et Tillægsord kan **bruges** som:

1. Navneord, f. Eks.: Den sorte smilede — Du slog den sorte.
2. Vedføjet et Navneord, f. Eks.: Den sorte Kvinde vin-kede ad mig.
3. som Omsagnsled til Grundledet, f. Eks.: Du er sort.
4. som Omsagnsled til Genstandsledet, f. Eks.: Jeg finder ham sort.
5. som adjektivisk Apposition, f. Eks.: Sort og snavset, stod han der.

Anm. Nogle Tillægsord bruges kun vedføjet, f. Eks.: idel, lutter, stakkels, andre i Regelen kun som Omsagnsled til Grundledet, f. Eks.: angst, værd, ør.

Uegentlige Tillægsord kaldes Ord af andre Ordklasser, der bruges som Tillægsord, f. Eks.: en Hund (Kende-ord), et malet Gulv (egentl. Udsagnsordets Tillægsmaade i Lideform), en læsende Mand (Udsagnsordets Tillægsmaade i Handleform), mit Hus (Stedord), tolv Riddere (Talord).

Talord (Numeralier).

Et Talord er et Ord, der angiver en Mængde eller en Orden, f. Eks.: tolv—den tolvte.

Talordene **indeles** følgende i:

1. Mængdetal (Kardinalier),
f. Eks.: een,
to,
tre o. s. v.
2. Ordenstal (Ordinalier),
f. Eks.: den første,
den anden,
den tredje o. s. v.

Mængdetallene — undtagen een (Intetk. eet) betegner alle Flertal.

Ordenstallene betegner alle Ental.

Ordenstallene dannes af Mængdetallene ved Tilføjelser:
ende, f. Eks.: ti-ende,
nde, — tyve-nde,
de, — seksten-de,
te, — fem-te.

Uregelmæssige er: den første, den anden, den tredje, den sjette, den hundrede, den tusinde o. s. v.

I Brøk dannes Nævneren ved Hjælp af Ordenstal og Tilføjelsen del, f. Eks.: en Fjerde-del, en Tyvende-del. De bruges som Navneord og skrives med stort Begyndelsesbogatav (undt. $\frac{1}{2}$ — en halv).

Talordene **bøjes** kun i Fald, f. Eks.: de fires Arbejde.

Dog bøjes een og anden tillige i Køn og Bestemthed — een—eet, anden—andet, den ene, den anden.

Talordene **bruges** snart som Tillægsord, snart som Navneord, undertiden som Biord.

f. Eks.: Vi traf fem Piger (Tillægsord).

Fem gik deres Vej (Navneord).

Jeg glæder mig dobbelt (Biord).

Anm. 1. Mængdetallene bruges undertiden i Stedet for Ordenstallene, som: Side 17 for: den 17de Side, Aar 1880 for: det 1880nde Aar.

Anm. 2. Talord i Ejefald staar altid som Navneord.

Anm. 3. Hundrede (hundrede) og Tusinde (tusinde) bruges baade som Navneord (med regelmæssig Talbøjning, f. Eks.: Et Hundrede—flere Hundreder) og som Tillægsord, f. Eks.: Det har kostet et Hundrede Kroner (Navneord), her er hundrede og syv Kroner (Tillægsord).

Stedord eller Henvisningsord (Pronominer).

Et Stedord er et Ord, der sættes i Stedet for et Navneord, et Tillægsord eller en hel Sætning.

Stedordene **indeles** i:

1. De personlige,	5. de paapegende,
2. Ejestedordene,	6. de henførende,
3. de tilbagevisende,	7. de spørgende,
4. de gensidigt tilbagevisende,	8. de ubestemte,

Ved Stedordenes **Bøjning** kan der være Tale om Køn, Tal og Fald.

Stedordene har to Køn: Fælleskøn og Intetkøn,
to Tal: Ental og Flertal,
tre Fald: Nævnefald, Ejefald og Afhængighedsfald.

Nogle Stedord **bruges** kun som Navneord, andre snart som Navneord og snart som Tillægsord, enkelte som Biord.

Stedordene **bøjes** ogsaa, eftersom de staar i Stedet for den, der taler (1ste Person), den, der tales til (2den), eller den, der tales om (3dje).

1. **De personlige Stedord** (de personale)

bøjes i Tal og Fald, „den“ tillige i Køn (det).

		Nævnefald	Ejefald	Afhængighedsfald	
Ental	{	1. Person	jeg,	„	mig,
		2. —	du,	„	dig,
		3. —	han, hun, den, det,	hans, hendes, dens, dets,	ham, hende, den, det,
Flertal	{	1. Person	vi,	vores,	os,
		2. —	I,	eders,	eder,
		3. —	de,	deres,	dem.

De personlige Stedord **bruges** altid som Navneord.

Anm. 1. I Tiltale bruges ofte 3dje Persons personlige Stedord i Fl. De i Stedet for du og dig; (Afhængighedsform Dem), f. Eks.: Er De der? Slog De Dem?

Anm. 2. Formen vores bruges kun sjældent; jer og jeres er heller ikke almindelige i Skriftsproget mere, men brugtes før i Flæng med eder og eders.

Anm. 3. De personlige Stedord kan forstærkes ved Ordet „selv“, f. Eks.: Han selv. Ejefald kan forstærkes ved „egen“, f. Eks.: hans egen Sag.

Anm. 4. Afhængighedsfald bruges, naar Ordet staar som:

- 1) Grundled efter det indledende „der“, f. Eks.: der er dem, der vil mene — — —
- 2) Genstandsled, f. Eks.: Hvorfor slaar du mig?
- 3) Omsagnsled til Grundledet, f. Eks.: Det er mig.
- 4) Hensynsled, f. Eks.: Frøkenen rakte mig Bogen.
- 5) Omsagnsled til Genstandsledet, f. Eks.: De ansaa min Broder for mig.
- 6) Del af et Forholdsordsled, f. Eks.: Kongen vendte sig til mig.

Læg Mærke til følgende Eksempler:

Du er større end han (end han er). — Du har besejret flere end ham.

Jeg saa flere end dem. — Jeg saa flere end de (end de saa).

En Løve kunde spise mere end mig. — Han spiser mere end jeg (gør).

Anm. 4. Konger og Forfattere bruger ofte vi i første Pers. Ental i Stedet for jeg, f. Eks.: Vi, Christian den Tiende, Konge af Danmark, gør vitteligt o. s. v. Vi vender nu tilbage til Napoleon, som vi forlod o. s. v.

2. Ejestedordene (de possessive) bøjes i Køn og Tal.

		Fælleskøn	Intetkøn	Med Flertalsmærke
Ental	1. Person	min,	mit,	mine,
	2. —	din,	dit,	dine,
	3. —			
Flertal	1. Person	vor,	vort,	vore,
	2. —	(jer),	(jert),	(jere),
	3. —			

Ejestedordene bruges oftest som Tillægsord, f. Eks.: min Bog, mit Spejl, eders Bøger; kun sjældent staar de som Navneord, f. Eks.: Behold du din Mening; jeg holder nu paa min (Navneord eller Till. med underforstaaet Navneord). jer — jert — jere bruges kun sjældent udenfor daglig Tale.

Anm. Min og din bruges i Stedet for det manglende Ejefald hos de personlige Stedord.

3. De tilbagevisende Stedord (de reflektive)

er:

- 1) sig, der viser tilbage til et Ord i 3dje Person, f. Eks.: Han slog sig — de slog sig. Det bruges altid som Navneord og staar kun i Afhængighedsfald. Det betegner baade Ental og Flertal,
- 2) sin, der ogsaa viser tilbage til et Ord i 3dje Person, men kun til et Ord i Ental, f. Eks.: Hun tog sin Bog, men: de tog deres Bøger. Det bøjes: sin — sit — sine og erstatter den manglende 3dje Person af Ejestedordene. Det bruges oftest som Tillægsord, f. Eks.: Han tog sin Bog; men det kan ogsaa bruges som Navneord, f. Eks.: De gik hver til sit.

Anm. 1. sig kan staa som Genstandsled, f. Eks.: Han underkastede sig Forstanderens Dom, og som Hensynsled, f. Eks.: Valdemar Sejer underkastede sig Venderne.

Anm. 2. sig og sin viser begge tilbage til, hvad der efter Indholdet er Grundled for dem. Læg Mærke til følgende Eksempler:

Hun bad ham skaane sig — hun bad ham skaane hende.

Vi saa Karlen skyde sig — vi saa Karlen skyde ham.

Vi saa den sig fornedrende Mand (den Mand, som fornedrede sig).

Vi saa den ham skænkede Pokal (den Pokal, som var skænket ham).

Han bad hende aabne een af hans Aarer — han bad hende aabne een af sine Aarer.

Jeg bad ham skynde sig (om, at han vilde skynde sig).

Anm. 3. sig kan ogsaa lægge sig udvidende til en Navne-maade af Udsagnsord, f. Eks.: at slaa sig; til en Tillægsmaade, f. Eks.: en sig opslidende Moder, til et Tillægsord, f. Eks.: at gøre sig værdig til.

4. De gensidigt tilbagevisende Stedord (de reciprokke) er:

- 1) hinanden, der bruges om to, f. Eks.: De gav hinanden Haanden.
- 2) hverandre, der bruges om flere, f. Eks.: De tre er hverandres Hjælpere.
De staar begge kun i Afhængighedsfald.

Anm. De betegner altid Flertal, hedder i Ejefald hinandens og hverandres og bruges kun som Navneord.

5. De paapegende Stedord (de demonstrative)

tjener til at fremhæve een eller flere bestemte Genstande; de bøjes i Køn, Tal og Fald.

Fælleskøn	Intetkøn	Flertal
den, denne, hin, saadan, selv, slig, samme,	det, dette, hint, saadant, selv, sligt, samme,	de. disse. hine. saadanne. selv. slige. samme. begge.

De paapegende Stedord bruges, dels som Navneord, dels som Tillægsord. De bøjes i Ejefald, „den“ tillige i Afhængighedsfald i Flertal („dem“). Ordet selv er forstærkende, f. Eks.: Konen maa selv indrømme det; han har selv gjort det. Sat foran Navneordet, faar det indrømmende Biords Betydning, f. Eks.: Selv Faderen fordømmer Sønnens Gerning. I Forbindelse med Ordet om har det indrømmende Bindeords Betydning, f. Eks.: Selv om alle andre svigter mig, stoler jeg paa dig. Naar selv staar som Tillægsord, tilføjes et e, f. Eks.: Selve Ideen er god, men Udførelsen rigtignok meget mangelfuld.

Begge bruges om to og lægges til personlige Stedord, f. Eks.: os begge, til Ejestedord, f. Eks.: begge dine Brødre, og til paapegende Stedord, f. Eks.: begge disse.

6. De henførende Stedord (de relative)

bøjes alle i Fald, hvilken tillige i Køn og Tal.

	Nævnefald	Ejefald	Afhængighedsfald					
Ental	som, der, hvo, hvem, hvad, hvilken, (hvilket),	hvis,	som.					
			<table style="border: none;"> <tr> <td style="border: none;">}</td> <td style="border: none;">hvem.</td> </tr> <tr> <td style="border: none;"></td> <td style="border: none;">hvad.</td> </tr> <tr> <td style="border: none;"></td> <td style="border: none;">hvilken.</td> </tr> <tr> <td style="border: none;"></td> <td style="border: none;">(hvilket).</td> </tr> </table>	}	hvem.		hvad.	
}	hvem.							
	hvad.							
	hvilken.							
	(hvilket).							
Flertal	som, der, hvilke,		som. hvilke.					

Anm. 1. Som, der, hvo, hvem, hvad bruges kun som Navneord, hvilken snart som Navneord og snart som Tillægsord, f. Eks.: Sagen, hvilken længe har været under Forhandling, afgøres i Morgen (Navneord). Hvilken Sag mener du? (Tillægsord).

- 1) der kan i Almindelighed kun bruges som Grundled, f. Eks.: Manden, der var her, er død. Læg Mærke til følgende Eksempler: Barnet, det han elskede, døde; Sønnen, den hans Hjerte hang ved, rejste bort; Vennerne, dem han stolede paa, svigtede; — her danner de tre udhævede Ord ligesom en Slags Afhængighedsfald til der). I Eksemplet: „Hans Mening, der altid tillægges stor Betydning, sejrede“, kan der enten betragtes som Hensyn eller som indledende Grundled, medens det egentlige Hensyn saa maa blive et underforstået „som“.
- 2) som bruges i begge Køn og Tal og kan staa som:
 - a) Grundled, f. Eks.: Moderen, som mistede sit Barn, er her.
 - b) Genstandsled, f. Eks.: Drengen, som du slog, løb sin Vej.
 - c) Hensynsled, f. Eks.: Pigen, som du gav Bogen, græder.
 - d) Omsagnsled til Grundledet, f. Eks.: det, som du var, kan du aldrig blive.

- e) Omsagnsled til Genstandsledet, f. Eks.: Tulle, som din Moder kalder dig, er et morsomt Navn.
 f) Del af et Forholdsordsled, f. Eks.: Huset, som vi saa paa, er solgt. o. s. v.

Anm. 2. Det tilbagevisende Stedord kan udelades, naar det viser hen til et enkelt Ord, der staar lige foran Stedordet, og dette ikke staar som Grundled eller i Ejefald. (Prøv at udelade som i alle de ovenstaaende Eksempler). I ganske enkelte Tilfælde kan der eller som udelades som Grundled, nemlig naar der indsættes et Stedsbiord, f. Eks.: Huset, her er bygget, er højt, — ligeledes kan man undertiden i Digte finde som udeladt som Grundled, f. Eks. i Hans Tavsens bekendte Strofer: „De er nu faa, det vil forstaa, at Sandhed af Fængsel er kommet.“

Anm. 3. Hvad og hvilken er de eneste, som kan vise tilbage paa en hel Sætning, f. Eks.: Faderen døde, hvad jeg ansaa for et stort Tab for Børnene. — Han fortalte mig, at du var rejst, hvilket bedrøvede mig meget.

7. De spørgende Stedord (de interrogative)

bøjes alle i Fald, hvilken tillige i Køn og Tal.

	Nævnefald	Ejefald	Afhængighedsfald
Ental	hvo, hvem, hvad, hvilken, (hvilket),	hvis,	hvo { bruges kun i højere Stil
Fler- tal			hvem. hvad. hvilken. (hvilket).
			hvem. hvilke.

Anm. 1. Hvo og hvem bruges kun som Navneord, hvad og hvilken (hvilket) bruges baade som Navneord og Tillægsord, f. Eks.: Hvad sagde han? (Navneord). Hvad Svar fik du? — Hvad nyt? (Tillægsord). Kristian vidste ikke, hvilken han skulde vælge (Navneord). Han vidste ikke, hvilken Bog han skulde vælge (Tillægsord).

Anm. 2. Naar det spørgende Stedord er Grundled i den spørgende Sætning, tager det i Regelen det ubetonede „der“ efter sig: Hvem der har gjort det, ved jeg ikke.

8. De ubestemte Stedord (de indefinite).

Man, det, der er ubøjelige, en kan bøjes i Fald, hver og enhver i Køn og Fald, de øvrige kan bøjes i Køn, Tal og Fald, somme bruges kun i Flertal.

Fælleskøn	Intetkøn	Flertal
man,	”	”
en,	”	”
det,	”	”
der, { af nogle regnet for et Bliord, staar altid ubetonet. }	”	”
ingen,	intet,	ingen,
nogen,	noget,	nogle,
hver,	hvert,	”
enhver,	ethvert,	”
al,	alt,	alle,
vis,	vist,	visse,
mangen,	mangt,	mange,
anden,	andet,	andre,

somme, adskillige og forskellige, ingenting og nogen-ting regnes undertiden med til de ubestemte Stedord.

Man, en og det bruges altid som Navneord. Der staar paa Grundledets Plads (i upersonlige Sætn.) eller indleder det efterfølgende Grundled, f. Eks.: Der tales om, at Der er kommet mange Mennesker. Man hedder i Afhængighedsfald en — i Ejef. ens, f. Eks.: Jeg ved ikke, hvorfor man ikke kan lade en og ens Børn i Ro. Det bruges som Grundled i en Del upersonlige Sætn., f. Eks.: det er Foraar.

Al tager den bestemte Kendebojning efter sig, skønt det staar som Tillægsord, f. Eks.: al Stegen, alt Guldet, alle Værelserne. Det samme gælder Tillægsordet hel og det paapegende Stedord begge, f. Eks.: hele Vejen — begge Brødrene.

Stedordenes Brug i Sætningen.

Et Stedord kan staa som:

- 1) Grundled, f. Eks.: Denne er Dagen, som Herren har gjort.
- 2) Genstandsled, f. Eks.: Napoleon besejrede ham.

3. Omsagnsled til Grundledet, f. Eks.: Det var dig.
4. Omsagnsled til Genstandsledet, f. Eks.: Jeg kalder dig min.
5. Hensynsled, f. Eks.: Du gav mig den.
6. Del af et Forholdsordsled, f. Eks.: Fik du Bogen af ham?
7. som Navnetillæg, f. Eks.: Jeg siger dig, du, som staar der, at du skal være rolig.
8. som Vedføjelse:
 - a) til et Navneord, f. Eks.: mine Sønner.
 - b) til et Stedord, f. Eks.: disse andre.

Udsagnsord (Verber).

Et Udsagnsord er et Ord, der betegner en Handling eller en Tilstand.

Udsagnsordene inddeles i:

1. **De selvstændige**, som atter deles i:
 - A. *De virkende* (de transitive), som i Regelen har Genstand.

De virkende kan atter deles i:

 - a) de indvirkende, f. Eks.: Jeg køber Hesten.
 - b) de tilbagevirkende (de reflektive), hvis Genstandsled skal være samme Person som Grundledet, f. Eks.: jeg spejler mig; du bryster dig; han gifter sig o. s. v.
 - c) de gensidigvirkende (de reciproke), f. Eks.: at kives, at enes, at kævles, hvis Grundled altid er Flertal.
 - B. *De uindvirkende ell. uvirkende* (de intransitive), som ikke, paa enkelte Undtagelser nær, har Genstandsled, f. Eks.: at ligge, at sidde, at synke.
 - C. *De upersonlige*, hvis Grundled er „det“, f. Eks.: det tordner, det lyner, det dages, eller „der“, f. Eks.: der siges, der menes.
2. **De uselvstændige**: være, blive, forblive, hedde, kaldes, synes, forekomme, nævnes, døbes, anses for, vorde og enkelte andre.
3. **Hjælpeudsagnsordene**:
 - a) Tidshjælpeudsagnsord: have, skulle, faa, være, ville, blive.
 - b) Maadesudsagnsord: turde, burde, ville, kunne, skulle, monne, maatte, gide, lade og faa.

Anm. 1.

- a. De virkende Udsagnsord kan altid have Genstand; men de fleste af dem kan ogsaa staa ene, f. Eks.: Han slaar Drengen. Slaar han? Karlen tærsker Kornet. Han tærsker.
- b. Nogle Udsagnsord kaldes ægte tilbagevirkende, f. Eks.: at skynde sig, at bryste sig, at dy sig, at bestræbe sig, at forse sig, at forspise sig o. s. v., andre bruges tilbagevirkende uden at være det — Han glæder sig — Han glædede Drengen. Konen rev sig i Haaret — hun rev Barnet i Haaret.
- c. Nogle kaldes ægte gensidigvirkende, f. Eks.: at mundhugges, at trættes, at kives; andre Udsagnsord som: at rives, at slides, at skændes kan bruges som gensidigvirkende uden at være det. Uindvirkende Udsagnsord danner i Forbindelse med et Biord, Forstavelser eller Forholdsord ofte et Begreb, helt forskelligt fra det, Udsagnsordet selv udtrykker, f. Eks.: at anfælde en, at anløbe Kysten, at overdrive Sagen, at iagttagte ham. Læg Mærke til Forskellen, naar Tilføjelsen staar foran, og naar den staar bagved, i sidste Tilfælde er det gerne et ligefremt Forhold, der udtrykkes, i første et overført, f. Eks.: at gaa frem (ad Vejen) — at fremgaa, at drage op (af Brønden) — at opdrage, at gaa forbi (et Sted) — at forbigaa.

Anm. 2. Nogle uindvirkende Udsagnsord kan i visse Forbindelser have Genstand, f. Eks.: at sidde Sædet i Stykker, at komme Gryn i Mælken, at ligge Barnet ihjel, Hønen ligger Kyllinger ud.

Fremdeles kan de uindvirkende Udsagnsord faa Genstandsled, naar dette er et Ord, der er dannet af Udsagnsordets Stamme, f. Eks.: at sove en Søvn, at leve et Liv. Mærk Eksemplet: „Ingen lever sig selv“.

Anm. 3. Nogle Udsagnsord kan tilhøre forskellige af ovennævnte Grupper:

- a. Er og bliver kan saaledes være 1. uvirkende Udsagnsord, f. Eks.: Gud han er og bliver til evig Tid, 2. uselvstændige Udsagnsord, f. Eks.: Hvor du er dum. Barnet bliver koldt, 3. Hjælpeudsagnsord, f. Eks.: Maden er spist. Vinen bliver hældt paa Flasker.
- b. Synes i Betydning af: „have Udseende af“ er uselvstændigt, f. Eks.: Hun synes fattig; derimod i Betydning af: „mene“ eller „tro“ er det et indvirkende Uds., f. Eks.: Jeg synes, at Marie ser daarlig ud i Dag,

- c. Nogle indvirkende og nogle uindvirkende Udsagnsord er nær beslægtede, idet det indvirkende er dannet af det andets Datid. f. Eks.:

ligge—lægge
 sidde—sætte,
 falde—fælde,
 fare—føre,
 bide—bede,
 springe—sprænge,
 synke—sænke,
 ryge—røge,
 vaage—vække,
 knage—knække,
 brage—brække.

Hele den første Række er uindvirkende (dog siger man: at ryge Tobak, at synke sin Mad), den anden indvirkende.

- d. Læg Mærke til følgende Eksempler: Jeg vejer godt til (uindvirkende Udsagnso.). — Jeg vejer Kødets (virkende Udsagnso.) — Det koster betydeligt (uindv. Udsagnso.). — Han kostede sig en ny Frakke (virkende). — Jeg møder til Tiden (uindv. Udsagnso.). — Han møder Modstand (virkende, med Genst.). — Han møder sin Fader (uindvirkende, m. Hensyn).

Anm. 4. Nogle Udsagnsord udtrykker i Forbindelse med en Navnemaade: Pligt, Evne, Mod, Befaling, Vilje o. s. v. De kaldes Maadesudsagnsord, f. Eks.: Du bør gøre det. Jeg kan ikke. Vi tør ikke. Du skal læse det (forskelligt fra: du skal læse det (Hjælpeuds.)). Jeg vil gøre det (jvf. jeg vil gøre det (Hjælpeuds.)) Maadesudsagnsordet er altid betonet, medens Tonen i Sætninger med Hjælpeuds. altid ligger paa Navnemaaden.

Anm. 5. Nogle Udsagnsord kræver altid Hensynsled — og ikke Genstandsled. f. Eks.: ligne, forekomme, lykkes, f. Eks.: Gerda ligner sin Fader. Harald forekommer mig tungsindig. Det lykkedes ham. Endvidere faar: give, skænke, forære og bringe meget ofte Hensyn foruden Genstand, f. Eks.: Du giver ham Penge. Kongen skænkede Helten et Gods. Tante forærede Ove et Album. Vi bringer dig et glædeligt Budskab.

Udsagnsordene har flere Bøjningsarter, der igen kan inddeles i Klasser, eftersom Datiden dannes.

1. Den første, **den svage Bøjningsart**, som er den simpleste og mest regelrette, er flerstavelset i Datiden, som har Endelsen: de, ede eller te. Den bestaar af:

- a. Ord, der ikke faar Omlyd, f. Eks.: jeg lytter — jeg lyttede, jeg lærer — jeg lærte.
- b. Ord, der faar Omlyd, f. Eks.: jeg lægger — jeg lagde, jeg ved — vidste, læg Mærke til: jeg vækker — jeg vækkede — jeg vakte.

2. Den anden, **den stærke Bøjningsart**, har kun een Stavelse i Datiden og bestaar ligeledes af:

- a. Ord uden Omlyd, f. Eks.: jeg kommer — jeg kom, jeg løber — jeg løb.
- b. Ord med Omlyd, f. Eks.: jeg lyver — jeg løj, jeg river — jeg rev.

Anm. 1. Kun 8 Ord af den stærke Bøjningsart faar ikke Omlyd i Datid, nemlig: komme, løbe, hugge, græde, falde, hedde, holde og sove.

Anm. 2. Nogle Udsagnsord, der tidligere gik efter den stærke Bøjning, gaar nu efter den svage, f. Eks.: skælve, jage; andre kan bøjes baade efter den svage og efter den stærke Bøjningsart, f. Eks.: hænge, hugge (han hug Hovedet af Grev Gert. — Manden huggede Brænde).

Udsagnsordenes Bøjning.

Udsagnsordene kan **bøjes** (konjugeres) i Henseende til:

1) Form, 2) Maade, 3) Tid og (i ældre Stil) 4) den Person, der er Grundled for dets Handling.

- 1) Udsagnsordene har **to Former**: Handleform (Aktiv) og Lideform (Passiv).

Handleform bruges, naar nogen eller noget foretager en Handling — selv gør noget, f. Eks.: Drengen spiser Æblet.

Lideform, naar der gøres noget ved Grundledet, f. Eks.: Æblet spistes af Drengen.

Anm. 1. Lideform kan se ud som en Sammensmeltning af Udsagnsordet og det tilbagevisende „sig“, f. Eks.: undre sig = undres.

Anm. 2. Alle indvirkende Udsagnsord kan staa baade i Handle- og i Lideform. De uvirkende Udsagnsord bliver i Lideform upersonlige. Nogle Udsagnsord har lideformet Udseende, men har

handleformet Betydning (deponente Verber), f. Eks.: færdes, længes, lykkes, grønnes, vredes, ældes, trives, nøjes (uvirkende), mindes, fattes (virkende).

Nogle uselvstændige er altid handleformede, f. Eks.: være, blive, forblive, hedde; andre er altid lideformede, f. Eks.: kaldes, synes, nævnes, døbes, anses for.

2) Udsagnsordene har **5 Maader (Modi)** paa hvilke Handlingen kan udtrykkes:

1. **Den fremsættende Maade** (Indikativ), der bruges, naar noget ligefrem fortælles, eller der spørges om noget, f. Eks.: Kongen rejste i Dag. Rejste Kongen i Dag?

2. **Den bydende Maade** (Imperativ), der bruges, naar noget befales, f. Eks.: Tænk dig om! eller som Bøn. f. Eks.: Forlad os vor Skyld! Den bruges kun i 2den Person i Nutid og i Ental. (Gl. Form: Kommer hid, I Piger smaa! Løber alle!)

3. **Den ønskende Maade** (Optativ, Konjunktiv), der bruges, naar Udsagnsordet udtrykker et Ønske, f. Eks.: Gud velsigne dig! Kongen leve! Den bruges kun i Ental og i Nutid.

4. **Navnemaaden** (Infinitiv), der bruges, naar Udsagnsordet staa som Navneord (substantivisk), f. Eks.: at spille er morsomt. Navnemaaden er altid upersonlig — bøjes ikke i Tal, men kan udtrykke Samtid, f. Eks.: at løbe — Førstid, f. Eks.: at have løbet og Fremtid, f. Eks.: at ville løbe.

Anm. 1. Navnemaaden bruges uden „at“ efter Maadesudsagnsordene (Se Side 28), f. Eks.: Han tør komme. Han lod Forbryderen fængsle. Mærk følgende Sætninger: Kongen bad Manden række sig Bægeret. — Han lod Klokkeren lyde. — Vi bad Fyrsten hjælpe os. (I disse Sætn. staa det Ord, der er Genstandsled for Omsagnet tillige som Grundled for den Handling, Navnemaaden udtrykker).

Anm. 2. Efter høre og lade følger ofte en Navnemaade i Handleform, der har lideformet Betydning, f. Eks.: Jeg hører ham rose. — Han lod Huset bygge.

Anm. 4. Navnemaaden føjes ofte uden videre til enkelte Ord, f. Eks.: Hun er let at fornøje. — Du er god at omgaas. — Han er værd at elske. — De fik Vin at drikke. — Giv hende en Strømpe at strikke paa. — At spille Violin. — At drikke dus. — At regne Hovedregning. — Du har at lære din Lektie o s. v.

Anm. 4. Navnemaaden kan bruges som:

1. Grundled, f. Eks.: at haabe beskæmmer ingen.
2. Genstandsled, f. Eks.: Vi venter at komme.
3. Omsagnsled til Grundledet: f. Eks.: Hovedsagen er at arbejde ivrigt.
4. Omsagnsled til Genstandsledet, f. Eks.: Det kalder jeg at slide.
5. Hensynsled, f. Eks.: Jeg giver at ride Fortrinet.
6. Del af et Forholdsordsled, f. Eks.: Er du vis paa at kunne?
7. Navnetillæg, f. Eks.: Det er yndigt at drømme.

5. **Tillægsmaaden** bruges til at danne de sammensatte Tider, f. Eks.: Du har spist, og naar Udsagnsordets Handling udtrykker en Egenskab, f. Eks.: en læsende Dreng — skudt Vildt — fangne Mænd. Tillægsmaaden er altid upersonlig. Den kan staa som uegentligt Navneord paa alle de Maader, et Navneord kan staa paa, og som Tillægsord. Se videre Side 17 a.

Anm. 1. Naar et Udsagnsord i Tillægsmaaden staa som Tillægsord, bøjes det ganske som et saadant, nemlig: i Køn, Tal og Bestemthed, f. Eks.: en fangen Fugl, et fanget Dyr (eller et fanget Dyr), de fangne Dyr, den fangne Fugl. I Grad bøjes det kun ved Hjælp af mere og mest eller mindre og mindst, f. Eks.: mere elsket, mest elsket — mindre bagtalt, mindst bagtalt.

Anm. 2. Navnemaaden og Tillægsmaaden kan udvides baade af Genstandsled, Hensynsled, Biordsled og Forholdsordsled, f. Eks.: at købe Korn (Genst.), at ligne sin Fader (Hens.), at spise godt (Bio.), at løbe med Tungen ud af Halsen (Forh.) — myrdende Kvinder og Børn drog Hunnerne frem (Genst. for den Handling, Tillægsmaaden udtrykker) — en Blodet beroligende Mikstur (Hens.) — vel anbragte Penge (Bio.) — raabende om Hjælp (Forh.).

3) Tillægsordene har **8 Tider** (Tempora).

1. Nutid (Præsens) — jeg rider.
2. Førnutid (Perfektum) — jeg har redet.
3. Datid (Imperfektum) — jeg red.
4. Førdatid (Plusqvamperfektum) — jeg havde redet.
5. Fremtid (Futurum simplex) — jeg skal (vil) ride.
6. Før Fremtid (Futurum exaktum) — jeg skal (vil) have redet.
7. Datids Fremtid (Futurum in præterito) — jeg skulde (vilde) ride.
8. Datids Før Fremtid (Futurum exaktum in præterito) — jeg skulde (vilde) have redet.

Anm. 1. Nutid og Datid kaldes usammensatte Tider, fordi Ud-sagnsordet i dem staar alene; de andre kaldes sammensatte.

Til at danne de sammensatte Tider bruger vi Hjælpeudsagnsordene: Have og faa hjælper til at danne Førnutid, Førdatid, Før Fremtid og Datids Før Fremtid i Handleform; være bruges til at danne alle de sammensatte Tider i Lideform; skulle og ville danner Fremtid, Før Fremtid, Datids Fremtid og Datids Før Fremtid baade i Handleform og i Lideform. bliver hjælper til at danne alle Tider i Lideform.

Anm. 2. Nutid bruges:

1. om det, der sker i nærværende Øjeblik, f. Eks.: jeg spiser.
2. om noget, der regelmæssigt gentager sig, f. Eks.: Svalen kommer hvert Aar.
3. om det forbigangne, hvis Virkninger vedvarer, f. Eks.: Apostelen Paulus skriver — — —
4. i livlig Fortælling, f. Eks.: Hurtigt lader han spænde for og kører alt, hvad Remmer og Tøj kan holde, til Byen.
5. om Fremtiden, f. Eks.: Han kommer paa Fredag.

Førnutid betegner en, før det nærværende Øjeblik, afsluttet Handling, f. Eks.: Han har givet hende Bogen.

Datid bruges:

1. om hvad der skete paa en vis Tid, f. Eks.: Karl Gustav belejrede København 1659.

2. i betingede Sætninger, der betegner noget tænkt eller uvist, f. Eks.: Hvis jeg vidste det, spurgte jeg ikke.
3. i indrømmende Sætninger, f. Eks.: Selv om jeg kunde, saa vilde jeg dog ikke.
4. i ønskende Sætninger, f. Eks.: Gid han var her!
5. i sammenlignende Sætninger, f. Eks.: Han opfører sig, som om han var gal.
6. med Nutids Betydning, f. Eks.: Det var ønskeligt, at han kom.

Førdatid bruges om det, som allerede var sket, da noget andet skete, f. Eks.: Han havde spist, da vi kom.

Nogle Udsagnsord bøjes i Handleformens Førnutid og Førdatid baade med Hjælpeverbet have og med være, f. Eks.: Han har (havde) gaaet fire Mil — han er (var) gaaet fire Mil. Sætningsformen med have betegner Bevægelsens Maade — med være dens Maal.

Naar der er Tale om en bestemt forbigangen Tid, bruges Datid, f. Eks.: Jeg saa til; tales der derimod om en ubestemt forbigangen Tid, bruges Førnutid, f. Eks.: Jeg har set til.

Førdatid bruges undertiden i Sætninger, der udtrykker noget tænkt, uvirkeligt i Stedet for Førnutid, f. Eks.: Du spiser, som om du havde fastet i otte Dage.

Fremtid betegner, hvad der skal ske i en tilkommende Tid, f. Eks.: jeg skal spise.

Før Fremtid betegner en Handling, der tænkes forbigangen, naar en anden vil ske, f. Eks.: Naar jeg faar læst Bogen, vil jeg sende dig den.

Datids Fremtid betegner en Handling, der — under en vis Forudsætning — vilde ske, f. Eks.: Jeg skulde gerne hjælpe dig, hvis jeg havde kunnet.

Datids Fremtid bruges ofte i Stedet for Fremtid, f. Eks.: Vi kører saa langsomt, som om vi skulde køre til Begravelse.

Datids Før Fremtid betegner en Handling, der — under en vis Forudsætning — vilde have fundet Sted, f. Eks.: Han skulde have spist i Sorø, hvis Toget havde holdt der.

4. **Personbøjning** findes kun i ældre Stil, f. Eks.: Du skalst — du vilst — du est.

Den svage Bøjning.

1. Ord uden Omlyd.

Handleform.

a. Den fremsættende Maade (Indikativ):
Nutid: jeg banker.
Førnutid: jeg har banket
Datid: jeg bankede.
Førdatid: jeg havde banket.

Fremtid: jeg vil (skal) banke.

Førfremtid: jeg vil (skal) have banket
ell. faar banket.

Datids Fremtid: jeg vilde (skulde)
banke.

Datids Førfremtid: jeg vilde (skulde)
have banket.

b. Den bydende Maade (Imperativ):
bring — (bringer).

c. Den ønskende Maade (Optativ, Konj.):
du (I) banke!

d. Navnemaaden (Infinitiv):
Samtid: at banke.
Førtid: at have banket.
Fremtid: at ville (skulle) banke.

e. Tillægsmaaden (Participium):
bankende.

Lideform.

a. Den fremsættende Maade:
Nutid: jeg bankes ell. bliver banket.
Førnutid: jeg er banket ell. er blevet banket.
Datid: jeg bankedes ell. blev banket.
Førdatid: jeg var banket ell. var blevet
banket.

Fremtid: jeg vil (skal) bankes ell. vil (skal)
blive banket.

Førfremtid: jeg vil (skal) være banket ell.
være blevet banket.

Datids Fremtid: jeg vilde (skulde) bankes
ell. blive banket.

Datids Førfremtid: jeg vilde (skulde) være
banket ell. være blevet banket.

b. Den bydende Maade:
bliv banket! — (bliver bankede).

c. Den ønskende Maade:
du blive banket. — (I blive bankede!)

d. Navnemaaden:
Samtid: at bankes ell. at blive banket.
Førtid: at være banket ell. være blevet banket.
Fremtid: at ville (skulle) bankes ell. ville
(skulle) blive banket.

e. Tillægsmaaden:
banket — Flt.: bankede.

2. Ord med Omlyd.

Handleform.

a. Den fremsættende Maade (Indikativ):
Nutid: jeg bringer.
Førnutid: jeg har bragt.
Datid: jeg bragte.
Førdatid: jeg havde bragt.
Fremtid: jeg vil (skal) bringe.
Førfremtid: jeg vil (skal) have bragt.

Datids Fremtid: jeg vilde (skulde)
bringe.

Datids Førfremtid: jeg vilde (skulde)
have bragt.

b. Den bydende Maade (Imperativ):
bring — (bringer).

c. Den ønskende Maade (Optativ, Konj.):
du (I) bringe!

d. Navnemaaden (Infinitiv):
Samtid: at bringe.
Førtid: at have bragt.
Fremtid: at ville (skulle) bringe.

e. Tillægsmaaden (Participium):
bringende.

Lideform.

a. Den fremsættende Maade:
Nutid: jeg bringes ell. bliver bragt.
Førnutid: jeg er bragt ell. er blevet bragt.
Datid: jeg bragtes ell. blev bragt.
Førdatid: jeg var bragt ell. var blevet bragt.
Fremtid: jeg vil (skal) bringes ell. blive bragt.
Førfremtid: jeg vil (skal) være bragt ell.
være blevet bragt.

Datids Fremtid: jeg vilde (skulde) bringes
ell. blive bragt.

Datids Førfremtid: jeg vilde (skulde) være
bragt ell. være blevet bragt.

b. Den bydende Maade:
bliv bragt — (bliver bragte.)

c. Den ønskende Maade:
du blive bragt — I blive bragte!

d. Navnemaaden:
Samtid: at bringes ell. blive bragt.
Førtid: at være bragt ell. være blevet bragt.
Fremtid: at ville (skulle) bringes ell. ville
(skulle) blive bragt.

e. Tillægsmaaden:
bragt — Flt.: bragte.

Den stærke Bøjning.

1. Ord uden Omlyd.

Handleform.

a. Den fremsættende Maade:
Nutid: jeg holder.
Førnutid: jeg har holdt.
Datid: jeg holdt.
Førdatid: jeg havde holdt.
Fremtid: jeg vil (skal) holde.

Førfremtid: jeg vil (skal) have holdt
ell. faar holdt.

Datids Fremtid: jeg vilde (skulde)
holde.

Datids Førfremtid: jeg vilde (skulde)
have holdt.

b. Den bydende Maade:
hold — (holder.)

c. Den ønskende Maade:
du (I) holde!

d. Navnemaaden:
Samtid: at holde.
Førtid: at have holdt.
Fremtid: at ville (skulle) holde.

e. Tillægsmaaden:
holdende.

Lideform.

a. Den fremsættende Maade:
Nutid: jeg holdes ell. bliver holdt.
Førnutid: jeg er holdt ell. er blevet holdt.
Datid: jeg holdtes ell. blev holdt.
Førdatid: jeg var holdt ell. var blevet holdt.
Fremtid: jeg vil (skal) holdes ell. vil (skal)
blive holdt.

Førfremtid: jeg vil (skal) være holdt ell.
være blevet holdt.

Datids Fremtid: jeg vilde (skulde) holdes
ell. blive holdt.

Datids Førfremtid: jeg vilde (skulde) være
holdt ell. være blevet holdt.

b. Den bydende Maade:
bliv holdt — (bliver holdte.)

c. Den ønskende Maade:
du blive holdt — (I blive holdte.)

d. Navnemaaden:
Samtid: at holdes ell. at blive holdt.
Førtid: at være holdt ell. være blevet holdt.
Fremtid: at ville (skulle) holdes ell. ville
(skulle) blive holdt.

e. Tillægsmaaden:
holdt — Flt.: holdte.

2. Ord med Omlyd.

Handleform.

a. Den fremsættende Maade:
Nutid: jeg bærer.
Førnutid: jeg har baaret.
Datid: jeg bar.
Førdatid: jeg havde baaret.
Fremtid: jeg vil (skal) bære.
Førfremtid: jeg vil (skal) have baaret
ell. faar baaret.

Datids Fremtid: jeg vilde (skulde)
bære.

Datids Førfremtid: jeg vilde (skulde)
have baaret.

b. Den bydende Maade:
bær — (bærer).

c. Den ønskende Maade:
du (I) bære!

d. Navnemaaden:
Samtid: at bære.
Førtid: at have baaret.
Fremtid: at ville (skulle) bære.

e. Tillægsmaaden:
bærende.

Lideform.

a. Den fremsættende Maade:
Nutid: jeg bæres ell. bliver baaret.
Førnutid: jeg er baaren ell. er blevet baaret.
Datid: jeg bæres ell. blev baaret.
Førdatid: jeg var baaret ell. var blevet baaret.
Fremtid: jeg (vil) skal bæres ell. blive baaret.
Førfremtid: jeg vil (skal) have baaret ell.
være blevet baaret.

Datids Fremtid: jeg vilde (skulde) bæres ell.
blive baaret.

Datids Førfremtid: jeg vilde (skulde) være
baaret ell. være blevet baaret.

b. Den bydende Maade:
bliv baaret.

c. Den ønskende Maade:
han blive baaret — I blive baaret.

d. Navnemaaden:
Samtid: at bæres ell. blive baaret.
Førtid: at være baaret ell. være blevet baaret.
Fremtid: at ville (skulle) bæres ell. ville
(skulle) blive baaret.

e. Tillægsmaaden:
baaren — baaret — baarene. (Se Side 17
Anm. 4 a).

Anm. Som det vil ses af Eksemplet, kan Lideformen dannes paa to Maader: 1) ved Bøjning og 2) ved Hjælpeudsagnsordet blive. Disse to Former kan ofte bruges efter Behag, f. Eks.: Maden spistes — Maden blev spist; men der er Tilfælde, hvor den bøjede Form betegner enten en Tilstand, f. Eks.: han er fangen, eller en almindelig Sandhed, f. Eks.: Verden vil bedrages, medens Formen med „blive“ betegner den enkelte Handling eller Kendsgerning, f. Eks.: Han er blevet fanget. — Verden vil blive bedraget af ham.

Biord (Adverbier).

Et Biord er et Ord, der angiver en Biomstændighed, f. Eks.: du spiser grimt — Huset ligger her o. s. v.

Biordene inddeles i:

Tillægsbiord (der er taget af Tillægsord), f. Eks.: smukt, dygtigt o. s. v.

de spørgende,	f. Eks.: hvor, hvorledes,
de tilbagevisende,	— hvor, hvorpaa, hvori,
Stedsbiord,	— her, der, fjern,
Tidsbiord,	— sjælden, aldrig, ofte,
Talbiord,	— snesevis, dobbelt,
Maadesbiord,	— nogenlunde, temmelig,
benægtende Biord,	— nej, ikke.
bekræftende Biord,	— ja, jo,
Gradsbiord,	— ganske, nok.

Anm. Særegne Biordsbegreber er: langt om længe — ikke des mindre — saa la-la — Dør om Dør — Slag i Slag — af og til o. s. v.

Biordene er egentlig ubøjelige; kun nogle faa har Gradbøjning, nemlig:

a. Biord, der er dannet af Tillægsord, f. Eks.: han skriver smukt — du skriver smukkere; men Gerda skriver smukkest.

b. enkelte ægte Biord, f. Eks.: ofte, tit o. s. v.

Uregelmæssig Bøjning har: vel—bedre—bedst, ilde—værre—værst, gerne—hellere—helst o. s. v.

Anm. 1. Forholdsordsled og Biordsled er sideordnede, f. Eks.: Hverken i Paris eller her har jeg set noget lignende før.

Anm. 2. Nogle Stedsbiord har en egen Slags Stedsbøjning: ind—inde, ud—ude, op—oppe, ned—nede. Den korte Form betegner

en Bevægelse, f. Eks.: Kom her op — den lange betegner en Væren; Jeg er her oppe.

Anm. 3. Enkelte Biord kan udtrykke en hel Sætnings Mening, f. Eks.: Kan du gaa tre Mil i Dag? Mageligt! (underforstaaet: det kan jeg mageligt). Hvorledes har din Moder det? Nogenlunde! Vil du med? Ja! o. s. v.

Biordenes Brug.

Biordene kan udvide:

1. Udsagnsord, f. Eks.: Han arbejder hurtigt.
2. Tillægsord, f. Eks.: Dronningen er meget smuk.
3. Andre Biord, f. Eks.: Du skriver meget godt.
4. Undertiden Navneord, f. Eks.: Endog Manden maatte indrømme, at Konen var gal.
5. Forholdsordsled, f. Eks.: ind i Byen, op paa Loftet.
6. En hel Sætning, f. Eks.: først, da det var for silde.

Anm. 1. Biordsledet kan udvides af et Navneord, naar dette staar som Hensyn for Biordet, f. Eks.: Han talte sit store Navn værdigt, eller som Navnetillæg: Jeg boer her, Ryesgade 14. Endvidere kan Biordet udvides af et Forholdsordsled, f. Eks.: Hun stryger i høj Grad smukt.

Bindeord (Konjunktioner).

Et Bindeord er et Ord, der forbinder Sætninger, Led eller enkelte Ord).

Bindeordene inddeles i:

1. **De sideordnende** (koordinerende), som forbinder ligestillede Hoved- eller Bisætninger samt ligestillede Led og enkelte Ord.
2. **De underordnende** (subordinerende), som forbinder Hovedsætninger med deres Bisætning eller overordnede Bisætninger med underordnede (kun enkelte forbinder Ord).

1. De sideordnende inddeles igen i:

- a. de forbindende: og, baade—og, dels—dels, ikke alene —men, ogsaa, samt.
- b. de adskillende: eller, hverken—eller, enten—eller, (snart —snart, nu—nu).
- c. det modsættende: men.
- d. det begrundende: thi (for).

2. De underordnende indeles i:

- a. Udsagnsbindeordet „at“.
- b. Følgebindeordet „saa at“.
- c. Hensigtsbindeordet „for at“.
- d. Tidsbindeordene: da, naar, efter at, førend, før, inden, den Gang, medens, imens, indtil, idet, som, ret som, siden.
- e. Aarsagsbindeordene: da, fordi, efterdi, eftersom, saasom, siden.
- f. Indrømmelsesbindeordene: skønt, endskønt, uagtet, ihvorvel, med mindre, selv om, endog.
- g. Betingelsesbindeordene: dersom, hvis, saafremt, ifald, om.
- h. Sammenligningsbindeordene: end, som, som om, ligesom, jo, des.
- i. Spørgebindeordet: om.

Anm. 1. De fleste underordnende Bindeord forbinder kun Sætninger og ikke Ord. En Undtagelse herfra dannes af Sammenligningsbindeordene, f. Eks.: Han er saa tro som Guld, eller: Hun elsker mig højere end dig, samt af enkelte indrømmende, f. Eks.: Glad, skønt bange, ilede hun fremad.

Anm. 2. Nogle Ord kan være baade Biord, Forholdsord og underordnende Bindeord, f. Eks.: Jeg skal komme siden. Siden han kom, har hun grædt (Tidsbindeord). Siden du ikke vil høre, maa du føle (Aarsagsbindeord). Vi har ikke set hende siden Middag (Forholdsord), eller: Da du ikke vil høre, maa du føle (Aarsagsbindeord). Da du gik, kom han (Tidsbindeord). Da skete det (Biord), jvfr. Side 6. Han kom da (Biord), eller: Som han kom, gik jeg (Tidsbindeord). Det er saa meget mere nødvendigt, som det skal afgøres i Dag (Aarsagsbindeord). Stolt som Juno (Sammenligningsbindeord). Rovfugle som: Ørnen, Gribben osv. (Eksemplet som). Napoleon vandt som General glimrende Sejre (det værende som). Han bliver anset som Ophavsmanden (○: anset for, ogsaa kaldet „det tonløse som“) jvfr. det henførende (relative) som, Side 25, Anm. 2), eller: Selv om vi skilles, glemmer jeg dig ikke (Indrømmelsesbindeord). Det vilde bedrøve mig, om du svigtede din Pligt (Betingelsesbindeord). Han optræder, som om han var Nabob (Sammenligningsbindeord). Det er uvist, om han kommer (Spørgebindeord). Han løb just om Hjørnet (Forholdsord). Træet styrtede om (Biord).

Forholdsord (Præpositioner).

Et Forholdsord er et Ord, der udtrykker, at noget staa i et vist Forhold til noget andet. Et Forholdsord med det Ord, det styrer, kaldes et Forholdsordled.

Forholdsordene indeles i:

- Enkelte, f. Eks.: paa, ved, af, i.
 Sammensatte, f. Eks.: iblandt, omkring, jævnsides, ifølge.
 Dobbelte, f. Eks.: ad (Byen) til, fra (Landet) af, for (to Timer) siden (to Forholdsord om een Styrelse).
 Udvidede, f. Eks.: med (Hensyn) til (dette); til (Trods) for (alt), (begge Forholdsordsled uadskillelige).
 Forholdsordene **bøjes** ikke.

Forholdsordsledene bruges som Udvidelser til:

- a. Navneord, f. Eks.: Manden i Maanen.
- b. Tillægsord, f. Eks.: Grøn af Farve.
- c. Talord, f. Eks.: fire (ell. den fjerde) i Rækken).
- d. Enkelte Stedord, f. Eks.: denne i Byen, hin paa Marken.
- e. Udsagnsord, f. Eks.: at gaa paa Gaden.
- f. Biord, f. Eks.: han svarede i høj Grad dumt.

Anm. 1. I Oldsproget styrede Forholdsordene i Regelen Ejefald eller Afhængighedsfald, f. Eks.: til Søs, til Vands, til Blods, til Fods osv., i Live, for Fode, ad Aare, i Tide osv.

Anm. 2. Taber Forholdsordet sin Styrelse, bliver det Biord, f. Eks.: Tag Kraven om Halsen (Forh.) — Jeg har den om (Bio).

Anm. 3. I Regelen staa Forholdsordet foran sin Styrelse; men det kan ogsaa i enkelte Tilfælde staa bagefter, f. Eks.: Den Sag har jeg ofte tænkt over. Huset, som jeg bor i, er nybygget.

Anm. 4. Forholdsord med deres Styrelse skrives i to Ord, undtagen:

- a. naar Sammensætningen lyder som eet Ord og tillige Hovedtonen falder paa Forholdsordet, f. Eks.: afsides, forlængs, overmaade osv.
- b. naar det styrende Ord ikke kan staa alene, f. Eks.: ihjel, især, omkuld.
- c. naar Forholdsordet og Styrelsen tilsammen danner et helt nyt Begreb, f. Eks.: omsider, omtrent, foroven, efterhaanden.

Udraabsord (Interjektioner).

Udraabsordene er Ord, der paa en Maade indeholder en hel Sætning i sig; de er enten Efterlignelser af Naturlyd, f. Eks.: plask! plump! kling! klang! eller pludseligt Udbrud af en eller anden Følelse, f. Eks.: ak! av! fy!

Udraabsordene inddeles ikke, er ubøjelige og kan ikke bruges som Udvidelser.

Anm. Ord af andre Ordklasser kan bruges som Udraabsord, f. Eks.: Velkommen! Af Sted! Brand! Holdt!

Ligeledes kan Udraabsord, der af mange ikke regnes for en særlig Ordklasse, gaa over til at blive Ord af de forskellige Klasser i Sproget, f. Eks.: et Klask—at klaske (af Udraabsordet klask! der er dannet efter en Naturlyd).

Orddannelseslæren.

Denne handler om Ordenes Dannelse af een eller flere Stavelsler. Alle Ord i Sproget er enten Rodord, sammensatte Ord eller afledte Ord.

En Stavelse er det eller de Bogstaver, der udtales paa een Gang ved en bestemt Stilling af Munden. Naar man siger: høj, bevæger man kun Munden een Gang; det bestaar derfor kun af een Stavelse; i Sygehus er tre, i Dagligstue fire osv. I hver Stavelse maa der være en Selvlyd. Undertiden forbindes to Selvlyde i Talesproget til en Tvelyd, f. Eks.: sløi (skrives sløj).

Rodord.

Naar man borttager et Ords Bøjningsendelse, fremkommer dets Stamme, og denne kaldes tillige Rod, naar den ikke yderligere kan opløses. I flere Ord fremkommer Roden først, naar Stammen berøves en Afledsendelse, f. Eks.: svigte (Stamord) svig (Rod). I andre er Roden et fuldstændigt Ord, f. Eks.: høj, lys osv.

Afledte Ord.

Disse dannes:

- a. **uden Tilføjelser til Stammen**, f. Eks.: et Salt—salt, et Hjem—hjem, et Befindende—befindende (sig vel), en Klage—at klage.

b. ved Forstavelserne:

u, mis, van, sam, und, for, gen samt de tyske: **an, be, bi, ge, er** og det fra det danske Oldsprog bevarede **ur**, f. Eks.: Ulykke, mishage, Vanheld, Samtale, undsige, forsage, gentage, anholde, bedrage, bibringe, Gevinst, erholde, Urtilstand.

c. ved Endetillæg.

Hver Ordklasse har sine særlige Afledsendelser.

1. Navneord dannes ved følgende Endelser:

er (Dansker), **ner** (Kunstner), **e** (Frederikke), **inde** (Løvinde), **ske** (Bedragerske), **ke** (Frænke), **de** (Længde), **me** (Fedme), **hed** (Kærlighed), **skab** (Trøskab), **dom** (Rigdom), **ende** (Forehavende), **else** (Fornøjelse), **ing** (Næring), **ning** (Læsning), **sel** (Glæmsel), **ling** (Særling). Af dom afledes **dømme** (Hertugdømme), samt de tyske Endelser **i** (Provsti) og **eri** (Skaberl).

Anm. Den sidste Tilføjelse **eri** betegner ofte noget nedsættende, f. Eks.: Tøjeri, Vrøvleri, Føleri, Roderi osv.

Endelserne **ling** (Ælling), **lil** (Farlil) og **køn** (Frøken) danner Formindskelsesnavne.

2. Tillægsord dannes ved følgende Endelser:

ig (syndig), **et** (kroget), **sk** (skælmsk), **agtig** (sladderagtig), **bar** (stridbar), **lig** (kærlig), **elig** (dødelig), **som** (frygtsom), **laden** (mørkladen), **vorn** (tossevorn), **isk** (dyrisk), **en** (gylden).

Anm. I nogle Tillægsord indskydes foran Endetillægget **t** eller **nt**, f. Eks.: ordentlig—ugentlig.

3. Talordene. De ti første Talord samt Hundrede, Tusinde og Million er Stamord. Af disse dannes alle de øvrige (Se Side 20). elleve, tolv og enkelte andre dannes uregelmæssigt (elleve kommer sikkert af: een levnet, tolv af: to levnet).

4. Udsagnsordene afledes ved Endelserne:

e (frygte), **te** (hvitte), **ge** (spørge), **ke** (svække), **ske**, (huske), **ige** (værdige), **se** (hilse), **me** (rødme, ne (blegne), **le** (samle), **re** (gnistre).

De forskellige Endelser giver aldeles afvigende Betydning, at blege — at blegne, at stande — at standse osv.

Læg Mærke til de uvirkende Udsagnsords Overgang til virkende (se Side 20).

5. Biord afledes ved Endelserne:

e (længe), **en** (næsten), **lig** (nemlig), **elig** (sandelig), **ig** (nødig), **ledes** (nogenledes), **lunde** (nogenlunde), **vis** (naturligvis).

Anm. 1. Naar Aftedsendelsen tilføjes, bortfalder ofte eet eller flere af Stamordets Endebogstaver, f. Eks.: længes — Længsel, Herre — Herskab.

Anm. 2. Afledning kan ogsaa ske baade ved Forstavelser og ved Endetillæg, f. Eks.: Overfladiskhed — at forfærdige osv.

Sammensatte Ord.

Sammensatte Ord kan dannes af to selvstændige Ord, og Sammensætningen kaldes da **ren**. Er det sidste Ord kun fremkommet ved Afledning, saa at det ikke findes udenfor Sammensætningen, kaldes denne **blandet**.

Klosterport, højrød, frikøbe er Eksempler paa ren Sammensætning. Fodgænger, bredmundet, selvstændig er Eksempler paa blandet.

Det sidste Ord er i Regelen det, der indeholder Hovedbegrebet, det første et Tillæg til dette, f. Eks.: Landsbypræst — stenhaard.

Naar to Ord i ren Sammensætning forbindes, kan dette ske: a) uden at noget af dem undergaar Forandring, f. Eks.: Husdør, kæmpestærk, b) ved at borttage et eller flere Bogstaver af det første Ord, eller c) ved at tilføje Bogstaver. I Ordet Kvindfolk bortkastes et „e“, i koghed „ende“ (skulde egentlig hedde kogendehed). I Ordet Guds-frygt er føjet et „s“ til, i Rettergang et „r“ og i Rosenbusk et fra tysk indkommet „n“.

Udsagnsord som første Led staar, naar de sammensættes med Navneord, i Navnemaaden, f. Eks.: Ridehest.

Anm. Udsagnsordets Rodstavelse kan ogsaa uden Tilføjelse staa som første Led, f. Eks. Gravsand, Sviptur.

Lyd- eller Bogstavlären.

Det danske Sprogs 24 Bogstaver inddeles i:

1. Selvlyd (Vokaler),
2. Medlyd (Konsonanter).

1. Selvlyd.

Selvlydene er: a, e, i, o, u, y, æ, ø, aa.

A kaldes Grundlyden, fordi denne Lyd fremkommer under Munddelens naturligeste Stilling. Løftes Tungespidsen opad mod Ganen, gaar A-Lyden efterhaanden over til æ — e — i (Tungelyd). Sammentrækkes Læberne, fremkommer aa — o — u (Læbelyd). Løftes Tungen samtidig med, at Læberne sammentrækkes, dannes ø og y (Tunge- og Læbelyd).

Tvelyd findes ikke i det danske Skriftsprog, man maa ikke skrive Plou — men Plov, ikke nei — men nej.

Omlyd kaldes det, naar een Selvlyd gaar over i en anden, f. Eks.: Barn — Børn, skrive — skrev.

Anm. a udtales undertiden langt — undertiden kort, f. Eks.: Fader — Fad, at bade — et Bad.

e kan udtales som e, f. Eks.: fed, bred, hed og som æ i slet, let, honet.

o kan udtales som lukket o, f. Eks. i: Torn, Horn, for (af at fare), Rod, Mod, som et aabent o, f. Eks.: for, som, kom og som aa, f. Eks. i: Sprog, klog, Bog, forelæse.

I det hele gaar Bogstaverne i og e, y og ø, o og aa og o og u let over i hinanden (binde — hende, Lyst — Trøst. forevise — Faaresti, mon — kun).

2. Medlyd.

Medlydene er: b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, v.

(c, q, x og z er fremmede Medlyde, der ofte bruges i Dansk). b, p, v, f, m, kaldes Læbelyd, d, l, n, t, s Tunge-lyd, h, j, g, r, k Ganelyd. Nogle kalder h Aandelyd og s Hvislelyd. Ved at vi Danske ikke ruller paa r, adskiller vort Sprog sig fra alle fremmede. Det bløde d i Ord som Sladder, glad osv. kan ingen Udlænding udtale.

Anm. 1. De bløde Medlyde b, d, g, v og de haarde p, t, k, f skifter tit, naar Ordet faar Bogstaver til: Skib — Skipper, hvid — hvitte, Tag — tække, skrive — Skrift.

Anm. 2. En Medlyd fordobles i Regelen mellem to korte Selvlyde, f. Eks.: sikker, tapper (derimod sikre, tapre).

Anm. 3. Nogle Medlyde er stumme, f. Eks.: d i sandt, Handske, klædt, Snedker osv. og h foran v. f. Eks.: hvisle, hvorfor, Hval, Hverv, Hvirvel, Hvil osv. Andre Steder gaar g over i j-Lyden, f. Eks. i: Nøgle, Øgle, Løg, Søgnedag.

Nogle Ord har en Slags **Stød** (Eftertryk) paa en bestemt Selvlyd eller en bestemt Medlyd; ved Hjælp af dette Stød skelnes følgende Ord fra hinanden:

Aanden (af Aand), — Aanden (af Aande),
 Bunden (af Bund), — Bonden (af Bonde),
 Skødet (af Skød), — Skødet (af Skøde).

Læg endvidere Mærke til Forskellen paa Stødet i Ord som:

Støvet — støvet, Sejlet — sejlet, Gruset — gruset, Skabet — skabet, Gabet — gabet, Hullet — hullet, Taget — taget og imellem: stiger — higer, lyder — fryder, æder — klæder, synger — gynger, falder — kalder, hoster — koster.

Sammenlign følgende Egennavne med de Fællesnavne, af hvilke de er dannede:

Krieger (af Kriger), Tegner (af Tegner), Møller (af Møller).

Ligesom de enkelte Lyde kan betones, medens andre er ubetonedede, lægges Tonen ogsaa paa enkelte Stavelser fremfor paa andre (tonløse). I Ordet Kone falder Tonen paa første Stavelse; i maaske paa sidste; i Hjærtækammer paa første og tredje osv. Læg Mærke til følgende Ord: **Øverhovedet** — **overhovedet**, **Forsynet** — **forsynet**, **Forslag** — **Forslag**.

Det har ogsaa stor Betydning for Meningen i Sætningen, hvilket Ord, der særligt betones, f. Eks.:

Moder har stegt Hønen (ikke Pigen).
 Moder har stegt Hønen (det er gjort).
 Moder har stegt Hønen (ikke kogt).
 Moder har stegt Hønen (ikke Anden).

Tillæg om Tegnsætningen.

For at lette Læsningen af Sproget bruger man Tegn, der viser, hvad der hører sammen, og de større eller mindre Ophold, man bør gøre.

1. Det hyppigst brugte Tegn er **Komma** (,), der bruges til at adskille Sætninger, hvor Opholdet kun er kortvarigt, f. Eks.: Vi rejste i Morges, just da Frits kom. Tillige bruges Komma til at adskille sideordnede Ord, der ikke er forbundet ved Bindeord, f. Eks.: Svend, Knud og Valdemar

stredes om Magten. En gammel, krumbøjet, fattigt klædt Kone traadte ind; ved Navnetillæg og Tillægsordets Vedføjelser, naar disse staaer efter Navneordet, f. Eks.: Kristian, Kongen af Danmark, døde 1648. — Der kom hun, ung og smuk, ind ad Døren, samt foran Ordene: dels, nemlig, navnlig, saasom og enkelte andre.

2. **Punktum** (.) bruges, naar Tanken er afsluttet.
3. **Semikolon** (;) bruges til at adskille Sætsætninger, f. Eks.: Napoleon drog sig tilbage; Alexander rykkede frem, naar ikke Meningen særlig knytter disse nøje sammen, foran Ordet „thi“ og foran „men“, naar dette begynder en fuldstændig Sætning, (ellers kræver men Komma).
4. **Spørgsmaalstegn** (?) sættes efter Sætninger, der indeholder ligefremme Spørgsmaal, f. Eks.: Naar døde Dronning Margrethe?
5. **Kolon** (:) sættes foran direkte Tale, naar den følger efter Ord som: sagde, ytrede, befalede el. lign.: f. Eks.: Kongen klager: Lad mig dø, mig sker min Skel, og desuden alle Steder, hvor Ordet „følgende“ uden vedføjet Navneord vilde passe ind, f. Eks.: Bindeordene indeles i: de sideordnede osv.
6. **Anførselstegn** (> < eller „“) sættes foran og efter direkte Tale, f. Eks.: „Saa vist er min Søn Knud død“, udbrød Gorm, „som hele Danmark sørger“.
7. **Klammetegn** [()] (Parenthes) bruges til at indeslutte en kortere Forklaring, f. Eks.: Den gamle (Mølleren) fortsatte rolig.
8. **Tankestreg** (—) anvendes, naar denne Forklaring bestaar af een eller flere Sætninger, f. Eks.: „Jeg fortalte Fader — du ved nok, at han var her i Gaar — din Historie“, samt naar noget uventet indtræffer, f. Eks.: Du aabnede Døren for at modtage din Gæst, og ind traadte — en pjaltet Tigger.
9. **Udeladelsestegn** (') (Apostrof) bruges, naar man udskyder et Bogstav, f. Eks.: elsked', samt efter fremmede Ord, der ender paa s, naar disse faar Ejefaldsmærke, f. Eks.: Zeus' Vrede.
10. **Udraabstegn** (!) bruges efter udraabende, bydende og ønskende Sætninger samt enkelte Udraab, f. Eks.: Hvad ser jeg! Kom! Prinsen leve! uh! fy! Tak!

Nogle faa Retskrivningsregler.

(Uddrag af Ministeriets Bekendtgørelse.)

Med stort Begyndelsesbogstav skrives: det Ord, hvormed der begyndes, det første Ord efter Punktum, efter Spørgsmaalstegn, efter Udraabstegn og efter Kolon, naar disse Tegn forlanger samme Ophold som Punktum, saaledes efter Kolon, naar en andens Ord anføres.

Endvidere skrives med stort Bogstav ^{a)} alle egentlige Navneord, ^{b)} alle uegentlige Navneord, der betegner Sprog, Folk (Nationer) eller Religionsbekendere, f. Dansk, de Svenske, en Kristen, ^{c)} enkelte Tillægsord, der bruges som en Slags Egennavne paa Personer, f. Eks.: den Almægtige (= Gud), den Korsfæstede (= Kristus), den Onde (= Djævelen), ^{d)} Tillægsord og Ordenstal, brugte som Vedføjelse til Personer, f. Eks.: Hellig Knud og Kristian den Fjerde, eller som — sammen med et Navneord — danner et Egennavn, f. Eks.: Store Kongensgade, Vestre Kirkegaard, ^{e)} endelig følgende Stedord i Tiltale, I, De, Dem, Deres (men du, eder og eders), ligeledes Han og Hun i Tiltale. Man skriver: Hans Majestæt, Hendes kongelige Højhed osv.

Den gamle Stavelsesdeling beholdes. En Tvelyd deles aldrig, f. Eks.: ej-e, Høj-en.

En Forbindelse af flere Ord, der er blevet til eet Ord, skrives i eet Ord, naar Sammenføjningen kan bøjes som Helhed og Hovedtonen falder paa den første Del af Sammensætningen, f. Eks.: Modersmaal, Menigmand, et Farvel (men: far vel!) Hvermand (at ligge for Hvermands Dør, men: det er hver Mands Pligt), alting, nogetting, ingenting, godmodig, godtgøre, gennempløje (derimod skrives: ingen Sinde, alle Haande), godtroende, velbekendt, velopdragen, iøjnefaldende, (men: vel opdraget, i Øje faldende, hvor Tonen tydelig angiver flere Ord). Angaaende Forholdsordene se Side 41. Hvordan, hvorledes, hvornaar, fremdeles, allerede osv. skrives i et Ord, derimod skrives i to Ord: hvor for, hvor ofte, saa vidt, end ikke, for at, saa snart osv.

Tillægsord paa ig faar altid t i Intetkøn, f. Eks.: et lykkeligt Menneske. Det Menneske er lykkeligt.

Det stumme d skrives, naar d eller t findes i Ordets Stamme ellers ikke, dog udelades d mellem n og s og foran sk, naar Ordet ligger udenfor Sprogets Grænse — f. Eks.: Krans, Panser, Pinse, Skanse osv. — derimod skrives standse, Brændsel, hundsk, bondsk, fjendsk, jydsk osv. d gaar over til t naar en Afledsændelse, der begynder med t, lægger sig til Stammen, f. Eks.: gotte sig, stritte, lytte, støtte, flittig, vittig osv.